KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

2/2020
ročník 1

elektronický populárno-vedecký časopis Kysuckého múzea v Čadci

KYSUCE ZNÁME I NEZNÁME

ZBIERKY - AKVIZÍCIE, OCHRANA A PREZENTÁCIA

NOVINKY

ISSN 2729-7446

ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNY KRAJ

KYSUCKÉ MÚZEUM V ČADCI

Obsah

Vážení čitatelia,

sme veľmi radi, že vám môžeme predložiť druhé číslo nášho vedecko-populárneho časopisu Kysucký múzejník. Predstavia sa v ňom rôzne historické témy, odhalí sa zákulisie práce našich konzervátorov a reštaurátorov i zbierkotvorná činnosť našich kurátorov.

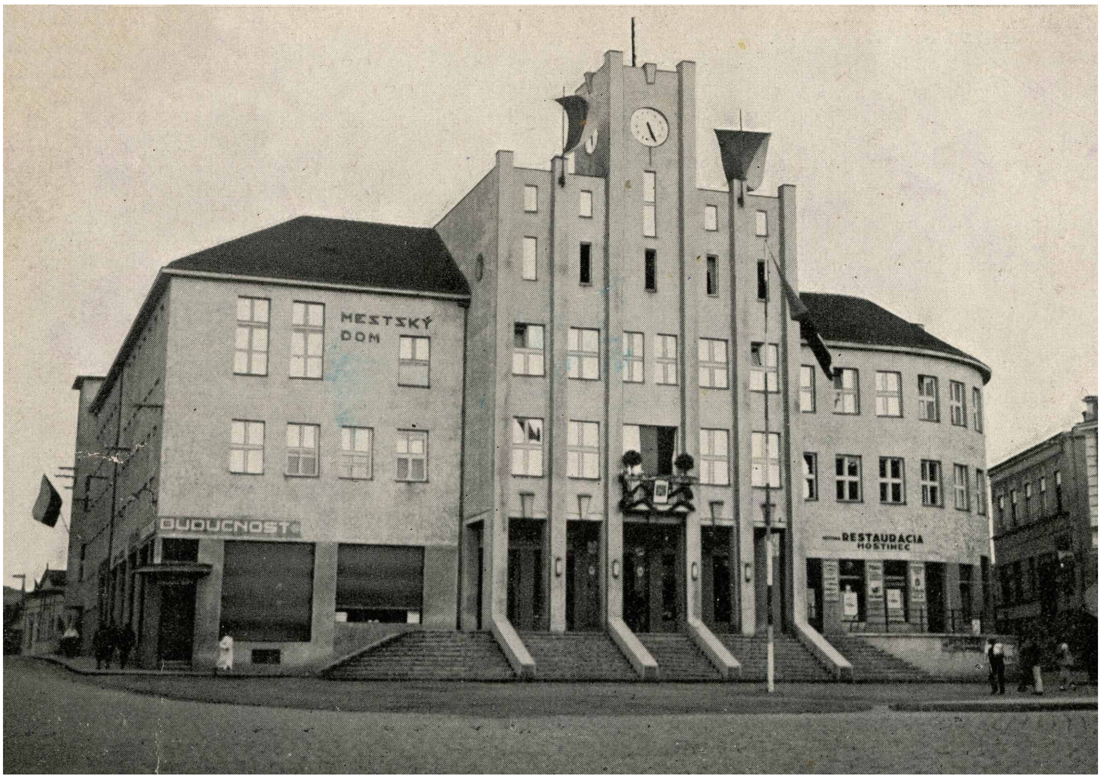
Tomáš Adamčík vám priblíži tému alkoholu a alkoholizmu v Čadci v období prvej tretiny 20. storočia i úsilie bojovať proti tomuto neduhu. S Rudolfom Krupcom – bankárom, veľkostatkárom, staviteľom železničných tratí, inovátorom, filantropom a podporovateľom slovenského národného života vás oboznámi článok Daniela Husárika. Danka Majerčíková priblíži výskum na lužickom pohrebisku v Radoli. V článku Andrei Paráčovej sa dozviete niečo o provizorovi a jeho úlohe v hospodárení na Budatínskom panstve na začiatku 18. storočia a Martin Turóci pokračuje v ceste po Jablunkovských šancoch.

Naše reštaurátorky Zuzana Jesenská Kubicová a Petra Ondrová zmapovali pre vás proces reštaurovania Krížovej cesty a Mário Janík priblíži záchranu cholvarku v MKD. Dozviete sa o akvizícii judaík z podpory FPU i o nominácii múzea na Výročnú cenu časopisu Pamiatky a múzea za rok 2019.

Výstavu Elity Kysúc v radoľskom kaštieli, podporenú z FPU, priblíži Daniel Husárik, Alexandra Janigová vás zoznámi s aktuálnymi podujatiami. Situáciu v múzeu pre pandémiu covid – 19 priblíži riaditeľka múzea.

Prajeme vám príjemné čítanie, dúfame, že v tejto dobe, kedy je kultúra takpovediac na kolenách, bude pre vás inšpiráciou, prípadne motiváciou navštíviť nás.

Mgr. Helena Kotvasová

Budova mestského domu v Čadci, druhá polovica 30. rokov 20. storočia. Zaujímavosťou je prevádzka pohostinsva sídliaca na prízemí v ľavom rohu budovy. (Fotoarchív Kysuckého múzea)

Čadca a alkohol(izmus) v 1. tretine 20.storočia

Mgr.Tomáš Adamčík, PhD.

Bláznivý abstinent!

„Víteli-, kde je Čadca? Je to Praha v domovině dráteníků, hlavní město na Kysucích. Tam mají bílou vránu. Hoj, bílá vrána! Celá Čadca, ba celý kraj přichází ji obhlédnouti. Ne, není na Čadci bílé vrány, ale je tam člověk, který nepije kořalky. Byl ještě před nedávnem jediný na celých Kysucích. Takový prý podivín, blázen, říkali o něm.“ Týmito vetami začína jednu zo svojich poviedok známy český učiteľ a spisovateľ Karel Kálal, ktorý pre svojich čitateľov pripravil v roku 1928 vskutku nevšednú poviedku o senzačnom prípade istého čadčianskeho abstinenta Krasulu, ktorého z alkoholizmu údajne vyliečil doktor Dušan Makovický, osobný lekár L. N. Tolstého, ordinujúci v neďalekej Žiline. Ten pri liečbe pacientovho trachómu oka zakázal dotyčnému piť alkohol, na čo sa jeho stav natoľko zlepšil, že bez konzumácie pálenky začal znovu vidieť, čo ho umocnilo v jeho presvedčení vzdania sa popíjania. Týmto svojim skalopevným presvedčením sa stal pre väčšinu kysuckej spoločnosti fenoménom,

hotovým zjavom. Kálal o tom píše nasledovne: „*Krasula – tak se jmenuje občan z Čadce – stal se abstinentem (nepijákem). Z celé Čadce chodili ho obhlídnout, jak vypadá. Každý mu pohlédl nejdřív na oči, je-li rozumný nebo popletený. Přicházeli ho obhlídnout i ze Staškova, z Rakové, Turzovky, Vysoké, Makova, ze Zákopčí, z Nesluše, z Rovného, ba i z Beluše přišel sklenkář. Přicházejí muži i ženy, také jedna vědomkyně z daleka. Každý se divil, že Krasula rozumně mluví. „Blázen je a přece rozumně praví“, říkali o něm.*“ Aj keď sa jedná o beletriu, prípad abstinentského mesiáša Krasulu, ktorý odvracal ľudí od požívania destilátov, sa teoreticky mohol odohrať niekedy v rokoch 1894 – 1904, keď Dr. Makovický ordinoval v Žiline v Babuškovom dome. Či už ide o fikciu alebo nie, predsa tento prípad má veľkú výpovednú hodnotu a symbolicky odzrkadľuje imanentný vzťah Kysučanov k alkoholu.

Hálek verzus alkoholici

Z rovnakého obdobia pochádzajú aj spomienky najznámejšieho protialkoholického bojovníka, lekára Ivana Hálka. Z čias jeho pôsobenia na Kysuciach (1901-1905) sa dozvedáme, že „*okolie Čadce a najmä jej kopanice bolo smutne preslávené tým, že tam i ženy pili skoro jednako ako chlapi, ba že neraz dokonca muž pomáhal opitej žene z krčmy. V Čadci sme to všetko mali z prvej ruky: bývali sme oproti krčme, takže všetko, čo súvisí s jej prevádzkou — od opitého hulákania a tackania po upadanie do bezvládnosti pod našimi oknami – vídavali sme nedeľu čo nedeľu, najmä po kostole. Po omši sa stávala krčma,*

MUDr. Ivan Hálek, lekár a zanietený bojovník proti alkoholizmu. (Fotoarchív Kysuckého múzea)

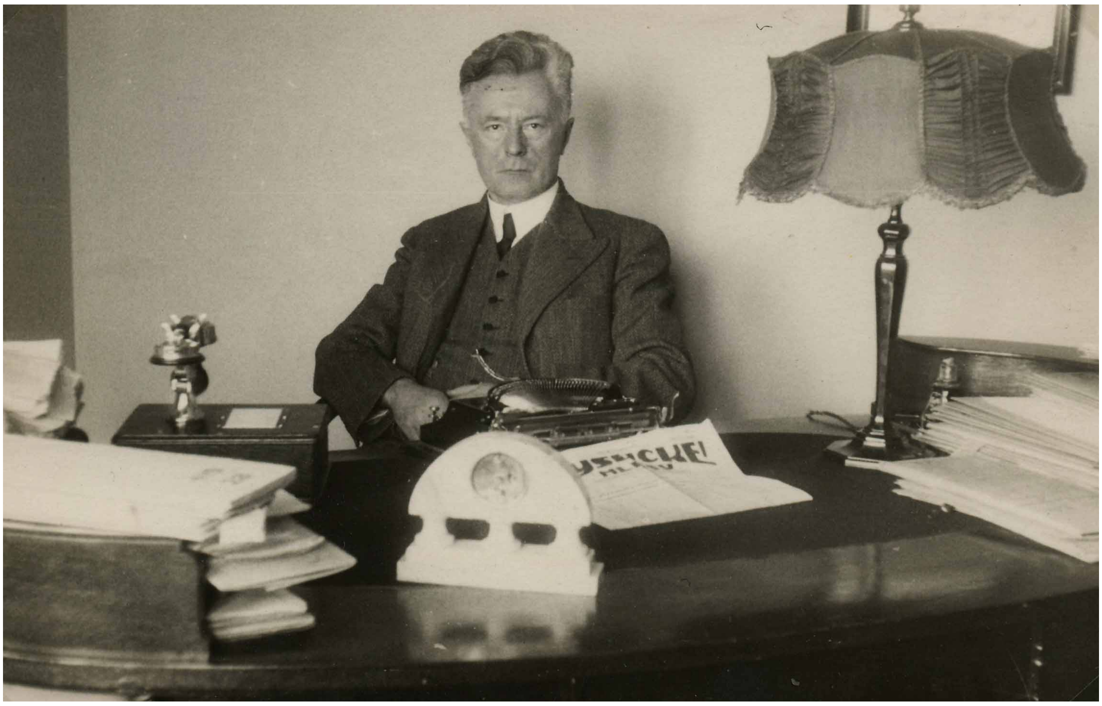
kde sa nalievala „živá voda“, prvou zastávkou kopaničiarov, kým sa vydali do svojich chalúp niekde na vŕškoch alebo na úbočiach.“ Hálkov odpor voči alkoholizmu nevyplýval len z toho, že hlúčiky podgurážených Čadčanov, ktorých vždy krčma vyvrhla, potom pravidelne defilovali s hlasným spevom a hurhajom popred jeho obloky, ale aj z jeho lekárskej praxe. Neraz poukazoval na nepriaznivý vplyv alkoholu na ľudské zdravie a na súvis s nárastom telesných, duševných a sociálnych chorôb v podobe vysokého počtu mrzákov, choromyseľných, kreténov, slepcov či hluchonemých. Neprimerané požívanie alkoholických nápojov malo negatívny vplyv aj na zdravie potomstva, pretože podľa Hálka „*alkohol priamo vplýva na zárodkovú plazmu – semeno u muža a vajíčko u ženy, a preto z ta-*

kejto otrávenej plazmy vzniká pokazené, degenerované ľudské mláďa.“ Práve Hálkov odpor voči nadmernej konzumácii pálenky sa stal základom ďalšieho protialkoholického razenia na Kysuciach.

Na zdravie novej republike!

Dedičstva alkoholného opojenia sa Kysučania nezbavili ani po vzniku prvej Československej republiky, dokonca v búrlivom období slovenského prevratu v roku 1918 zohrával alkohol významné miesto v kysuckých dejinách najmä počas rabovačiek. Túto skutočnosť zdokumentoval tajomník Slovenskej národnej rady, Karol Anton Medvecký, ktorý zachytil početné tragikomické prípady rabovačiek na Kysuciach po vyhlásení Československa. Správu o slobodnom národe si (nielen) kysucký ľud vysvetlil po svojom a využil ju na pomstu proti svojim utláčateľom. V prvých týždňoch oslobodenia slovo „sloboda“ v mysle ľudu znamenalo svojvôľu, odcudzenie majetku, šarapatenie, anarchiu. V dôsledku zlej sociálnej situácie po prvej svetovej vojne občania vyrabovali majetky, sklady, pivnice a majetky majetnejších. Tak sa stalo, že títo „rabunkoši“ sa vo väčšine kysuckých obciach vyvŕšili na obchodníkoch a krčmároch. Ako vyzerali rabovačky na horných Kysuciach roku 1918, najlepšie ilustruje prípad z obce Vysoká, kde rozvášnený ľud vyraboval pivnicu pod obchodom, v ktorej bolo 40 hl. vína, slivovice, borovičky. Podľa Medveckého *„sudy rozbíjali, ale aby ani „babám“ nebolo ľúto, jeden sud vykotúľali na ulicu pre baby. Putňami snášalo sa víno domov a klobúkami ho pili. Keď kaplán Pokorný ide k umierajúcim so Sviatosťou, pokľaknú si, pokrižujú sa, ale pijú ďalej. … V pivnici bol nájdený vo víne utopený chlap z Olešnej.“*

V tomto búrlivom a neistom období sa paradoxne držali najlepšie Čadčania, a to v dôsledku zvýšených bezpečnostných opatrení, ktoré 4. novembra 1918 prijal novovytvorený miestny odbor Slovenskej národnej rady v Čadci na svojom prvom zasadnutí. Tamojší národovci pod predsedníctvom Ferdinanda Hirscha pojednávali nielen o možnostiach zásobovania okresu, ale aj o udržaní verejného poriadku, lebo už preskakovali chýry o rabovačkách po dedinách. K zabezpečeniu osobnej a majetkovej bezpečnosti sa utvorila mestská garda, ktorej veliteľom bol zvolený okresný sudca Dr. Kabina. Podľa dobových záznamov *„V Čadci poriadok udržiava národná garda, ktorá sa však má rozpustiť, lebo jej udržovanie je spojené so značnými výdavkami. Pozostáva zo 40 mužov a každý dostáva 20 korún denne. Keď už nebolo groší, národná garda vyrubila väčšiu sumu na miestnu židovskú obec, čo táto ochotne zaplatila, lebo najviacej židovské majetky boli ohrozované rozvášneným ľudom. To sa im odplatilo, lebo na všetkých okolitých obciach a vôbec v kysuckej doline Židov vyrabovali, len v Čadci bol poriadok a pokoj udržaný.“* Povestným azylom, útočiskom pred vyčíňaním podgurážených výtržníkov, rabujúcich prevažne židovské krčmy a obchody, sa v Čadci stal známy hotel Klappholz pri železničnej stanici. Podľa Medveckého sa na Kysuciach v čase prevratu vypilo údajne až 140

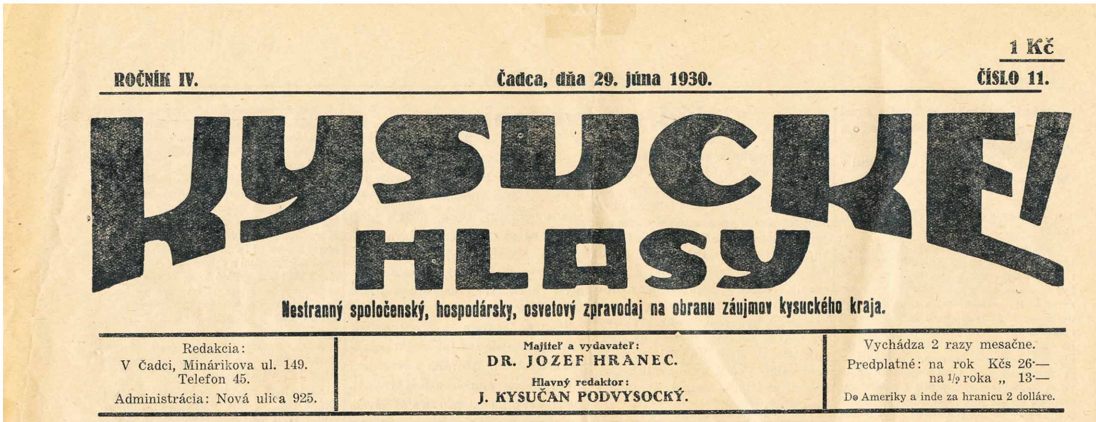

K tvrdým odporcom alkoholizmu patril taktiež právnik JUDr. Jozef Hranec. Osvetu šíril predovšetkým na stránkach časopisu Kysucké hlasy. (Kysucké múzeum v Čadci)

hl. alkoholu, pričom poznamenal, že „*nikdy kysucký ľud nebol tak triezlivý, ako po prevrate. Z kostola rovno domov, ani do krčmy – lebo ich nebolo.*“

Protialkoholický bojovník Jozef Hranec

Zdá sa, že toto tvrdenie mohlo platiť len veľmi krátko do času, kým sa znovu nezabezpečilo poriadne zásobovanie obchodov, krčiem a hotelov. Práve v 20. rokoch sa na Kysuciach a hlavne v Čadci aktivizuje veľmi silné protialkoholické hnutie, ktorého predstaviteľom bol advokát Jozef Hranec. Tento rodák z Podvysokej, vyštudovaný právnik a legionár sa po skončení 1. svetovej vojny vrátil v roku 1919 s transportom invalidov na lodi Archer cez Japonsko a Ameriku do Čadce, aby tu pokračoval v advokátskej praxi a zároveň započal svoje vlastné bojové ťaženie proti všadeprítomnému alkoholizmu. Hranec patril k známym prvorepublikovým predstaviteľom čadčianskeho politického, spoločenského a kultúrneho života. Bol ľavičiarom, obhajcom robotníkov, plamenným rečníkom, vydavateľom vlastných novín a veľkým nepriateľom alkoholu. Ešte pred založením *Kysuckých hlasov* v roku 1927, ktoré na svojich stránkach pranierovali opilcov a všakovaké morálne excesy, sa Hranec snažil presadiť na Kysuciach zavedie prohibície, dočasne prijatej tzv. Šrobárovým zákonom, ktorý platil až do roku 1929. S prohibíciou sa Jozef Hranec zoznámil v Spojených štátoch amerických, pričom za jej čiastočným úspechom stálo zriadenie „*protialkoholných výčapov*“, teda podnikov, ktoré namiesto pálenky ponúkali klientom rôzne druhy nealkoholických nápojov. Túto stratégiu chceli využiť Hranec spolu s Ferdinandom Hir-

1 Kč
ROČNÍK IV. Čadca, dňa 29. júna 1930. ČÍSLO 11.
KYSUCKÉ HLASY
Nestranný spoločenský, hospodársky, osvetový zpravodaj na obranu záujmov kysuckého kraja.
Redakcia: V Čadci, Minárikova ul. 149. Telefon 45. Administrácia: Nová ulica 925.
Majiteľ a vydavateľ: DR. JOZEF HRANEC. Hlavný redaktor: J. KYSUČAN PODVYSOCKÝ.
Vychádza 2 razy mesačne. Predplatné: na rok Kčs 26·— na 1/2 roka „ 13·— Do Ameriky a inde za hranicu 2 dolláre.

Titulná strana osvetového a protialkoholicky zameraného časopisu Kysucké hlasy. (Fotoarchív Kysuckého múzea)

schom, ktorí chceli pre čadčiansku Besedu získať licenciu na predaj alkoholu, aby korigovali predaj alkoholických nápojov na Kysuciach. Ich cieľom bolo v Čadci prostredníctvom Hirschovho brata Karola, krčmára v Rakovej, zriadiť ideálne v blízkosti železničnej stanice protialkoholický obchod aj kvôli cestujúcim návštevníkom i sľubným obratom. Podľa spomienok Ladislava Szántóa, učiteľa na čadčianskej meštianskej škole, sa Hrancovi vďaka značnej finančnej podpory od advokáta Mičuru, u ktorého pred vojnou slúžil ako koncipient, skutočne *„ podarilo otvoriť akúsi nealkoholickú kaviareň. Cez deň sa tam podávali len limonády a malinová šťava. Niekoľko rokov za Hrancovej finančnej pomoci fungovala, no dakedy roku 1927 alebo 1929 ju museli zatvoriť. Hrancovi nejaké peniaze ešte zostali. Založil časopis Kysucké hlasy. Bol to dvojtýždenník, ktorý vychádzal na štyroch stranách. Raz v mesiaci uverejňoval na poslednej strane žartovnú prílohu Kysucká trúba“,* ktorú pripravoval jeho kancelársky koncipient Ferdinand Hoffman. Vďaka netradičnému novinárskemu štýlu hlavného redaktora boli Kysucké hlasy vnímané neprajníkmi ako *„kuriózum“* Kysúc. Podľa denníka Slovák *„Kuriózumom sú ony aj s ich redaktorom preto, že nikde a nikdy nevídanou vehemenciou bijú vpravo i vľavo s neslýchanými udalosťami od anonymných spisovateľov.“* Pod týmito neslýchanými udalosťami sa prevažne skrývajú rôzne spoločenské a morálne delikty v podobe krčmových bitiek, násilností, nemravností a iných prečinov proti ľudskej dôstojnosti, ktoré ako dôsledok nadmernej konzumácie alkoholu pranierovali na svojich stránkach Kysucké hlasy. Tie nastavili akési nelichotivé morálne zrkadlo kysuckej spoločnosti. Ako obstáli Čadčania, sa presvedčíme už na stránkach prvého čísla zo 17. septembra 1927, na ktorých sa objavil veľký titulok článku *Povážlivé výtržnosti v Čadci.* Článok popisoval bitku medzi opitou mládežou a vojakmi po tanečnej zábave v Schnürerovej krčme v Čadci, ktorá pokračovala aj na druhý deň, pričom bojiskom bola celá Wilsonova (dnešná Palárikova) ulica. Podľa dr. Hranca spočíval problém v krčme a povoľovaní takýchto verejných zábav občianskou vrchnosťou.

Licencie na alkohol

Práve proti prevádzkovaniu početných pohostinských zariadení a udeľovaniu licencií na predaj alkoholických nápojov bojoval čadčiansky advokát aj ako župný poslanec Považskej veľžupy. V obmedzení a sprísnení vydávania živnostenských povolení na predaj alkoholických nápojov videl Hranec jednu z ciest ako odalkoholizovať Slovensko a očistiť ho od *hamršlógu,* teda špiritusu a iných zlopovestných nápojov otupujúcich myseľ. Pre svoj nekompromisný postoj bol oponentmi z radu sociálnej demokracie v dobovej tlači v *Robotníckych novinách* dokonca prezývaný *„čadčianskym Mussolinim"*. Do sporu s miestnou organizáciou sociálnych demokratov sa dostal aj kvôli tomu, že zámerom politikov bolo v novopostavenej budove mestského domu (dnešný Mestský úrad Čadca, postavený 1932) zriadiť krčmu s výčapom, čo popudilo redaktora Kysuckých hlasov. *„Do nového obecného domu v ústredí námestia nadpočetnými výčapmi už beztak dokola obaštovaného sťa hrad starozemanský, projektovali si ihneď aj výčap a krčmu, pre verejnosť nepotrebnú, pre mravnosť však škodnú, lebo by sa pilo, hulákalo, bilo v bezprostrednej blízkosti a pod jednou strechou spolu s úradovaním tých všetkých obecných a štátnych úradov, ktoré sa tu do nového obecného domu sústreďujú, - ačkoľvek sa to prieči aj právnym predpisom.*" Napriek tomu, že podľa vtedajšej právnej úpravy mali byť krčmy vzdialené od verejných budov na 100 metrov, sa ani právom podkutému čadčianskemu advokátovi nepodarilo zabrániť vzniku mestského hostinca. Podľa redakcie Kysuckých hlasov *„novú krčmu túto vyšliapali Čadci páni – sociálni demokrati, majúci u nás heslo: – Proletári sveta – pojte sa*!" Na margo novozriadenej krčmy však treba podotknúť, že mestský hostinec prakticky nahradil pôvodný Braunerov hostinec, tzv. Mýto, ktoré v roku 1930 padlo za obeť pri výstavbe mestského domu.

Podľa historika Karola Hollého počet hostinských koncesií od prevratu po začiatok tridsiatych rokov 20. storočia narástol v celoslovenskom meradle zhruba o 40 percent, pričom na Kysuciach podľa dobovej štatistiky z roku 1933 *„v okrese čadčanskom do prevratu bolo 84 krčiem, po prevrate je tu po dnes 114 krčiem a mimo toho 86 predajní liehovín v pečatených fľašiach,* [...] *v okrese kysuckonovomestskom do prevratu bolo 48 krčiem, dnes ich je tu 83 a krem toho 63 predajní liehovín v peč. fľašiach.*" Čadca nedisponovala v 20. rokoch 20. storočia len nadbytkom krčiem a rôznych predajní alkoholu, ale podľa opisu mestečka od Stanislava Klímy mala metropola Kysúc aj vlastnú pálenicu. V jeho diele *Slovenská vlasť* z roku 1921 sa pred čitateľom otvára nasledovný obraz: *„Čadca, mesto nad Kysucou pri železnici košickobohumínskej, prvé mesto za jablunkovským priesmykom. Má továrňu na súkno, pálenicu borovičky a pílu. Na okolí jeho sú drotárske dediny. Má meštiansku školu, okresný súd, berný úrad a colný úrad. Je tu tiež filiálka Slovenskej banky.*" V roku 1929 v Čadci začala dokonca pracovať potravinárska spoločnosť Karpatia, zameraná na vý-

robu a predaj pálených liehovín, sódovej vody, ktorú založil miestny obchodník Jozef Neufeld.

Hospodárska kríza a alkohol

Podľa štatistických údajov v období pred vypuknutím veľkej hospodárskej krízy (30. roky 20. storočia) dosiahla konzumácia alkoholu na Kysuciach svoj vrchol práve v roku 1929. Na ilustráciu poslúžia dobové štatistické dáta od Aurela Rutšeka, ktorý zmapoval vývoj alkoholizmu a predaja liehovín na dolných Kysuciach. Podľa neho sa v 28. obciach v roku 1929 v okrese Kysucké Nové Mesto vypilo 559 302 litrov piva, 107 283 litrov vína, 91 762 litrov liehovín a likéru, 27 383 litrov liehu. Priemerná spotreba vyjadrená v Kč na jedného dospelého (muža alebo ženy nad 21 rokov) predstavovala hodnotu 440 Kč. Aj keď nedisponujeme podobnou štatistikou z čadčianskeho okresu, situácia na horných Kysuciach bola veľmi podobná. Až následkom veľkej hospodárskej krízy sa v dôsledku strádania postupne znižovala konzumácia alkoholických nápojov, čo preukázal aj výskum historika Turóciho, mapujúceho priebeh veľkej hospodárskej krízy na Kysuciach. „*Za veľmi zaujímavý indikátor dobre ilustrujúci hospodárske pomery kysuckých živnostníkov a ich zákazníkov v období hospodárskej krízy, môžeme pokladať prieskum čadčianskeho okresného náčelníka Vojtecha Kállaya z roku 1933. Ten si za účelom zistenia krízových hospodárskych pomerov v obci Turzovka nechal začiatkom tohto roka vyhotoviť výkaz tržieb jedného miestneho pohostinstva za predošlý rok 1932. Závery prieskumu ukázali, že príjmy daného pohostinstva za jediný rok poklesli o viac než polovicu, presnejšie z 250 000 na 110 000 Kč. Hoci bol prieskum realizovaný v podmienkach turzovského pohostinstva, môžeme predpokladať, že v podobnej alebo zrejme ešte horšej situácii sa nachádzali i mnohí ďalší živnostníci v čadčianskom i kysuckonovomestskom okrese.*“ Napriek tomu, že úradne evidovaná spotreba alkoholu v ťažkých časoch klesala, musíme brať do úvahy aj nelegálnu výrobu pálenky, ktorá naopak oproti predošlým rokom vzrástla. Okrem toho sa vo veľkom rozmohlo pašovanie denaturovaného liehu najmä z Moravy cez Kysuce až do Podkarpatskej Rusi, o čom neraz písali aj na stránkach Kysuckých hlasov, ktoré v roku 1933 od 7. čísla doplnili do podtitulu novín prídavok „osvetový a protialkoholický spravodaj“.

Keďže história výroby, predaja a následnej konzumácie alkoholu mala (nielen) na Kysuciach pomerne dlhú tradíciu, pripomínal protialkoholický zápas bojovníkov proti alkoholizmu v 1. tretine 20. storočia súboj s veternými mlynmi.

Pramene a literatúra

Literárny archív Památníku národního písemnictví (LA PNP) v Prahe, nespracovaný fond Ivan Hálek, krabica 5, List Jozefa Hranca Ivanovi Hálkovi z 2. decembra 1919. Za poskytnutie pramenného materiálu ďakujem Dr. Karolovi Hollému.

Z našich dedín a miest. Čisté a spoľahlivé pramene „Kysuckých hlasov“. In: *Slovák*, roč. 13, č. 133, 16. 6. 1931, s. 7.

Kysucké hlasy 1927-1933

HÁLEK, Ivan: *Zápisky lekára*. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 16. 10. 2020]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/505/Halek_Zapisky-lekara

HÁLEK, Ivan: Kysuce. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 16. 10. 2020]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/506/Halek_Kysuce

HOLLÝ, Karol: *Alkoholizmus na Kysuciach v medzivojnovom období*. Rukopis, s. 3.

KÁLAL, Karel: *Dvě povídky*. Praha : Leopold Mazáč, 1928, s. 192-198.

KLÍMA, Stanislav: *Slovenská vlasť*. Zlatý fond denníka SME 2020, [cit. 16. 10. 2020]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web):http://zlatyfond.sme.sk/dielo/5164/Klima_Slovenska-vlast

MEDVECKÝ, Karol Anton. *Slovenský prevrat*. Sväzok III. Bratislava : Komenský, vydavateľská a literárna spol. s.r.o., 1931. 364 s.

[RUTŠEK, Aurel]. *Sanácia hospodárstva okresov – alkoholom*, 1934. Zbierkový fond histórie Kysuckého múzea v Čadci, ev. č. H 387.

SZÁNTÓ, Ladislav: *Október a moja cesta k marxizmu*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967, s. 141.

TURÓCI, Martin: Textilný priemysel na Kysuciach–vzostup a pád. In: *Moje Kysuce*, uverejnené 4. mája 2020. Dostupné na internete: https://www.mojekysuce.sk/spravodajstvo/textilny-priemysel-na-kysuciach-vzostup-a-pad

TURÓCI, Martin: *Veľká hospodárska kríza (1929-1933). Hospodárske a technické súvislosti na severozápadnom Slovensku*. [Dizertačná práca] Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2017. 295 s.

Mali sme Rudolfa Krupca...

PhDr. Daniel Husárik

Korene rodiny Krupec siahajú v Turci až do roku 1258. Mužskí členovia rodiny boli rytiermi, župnými úradníkmi či cirkevnými hodnostármi. Vždy obhajovali národné záujmy, čo sa prejavilo najmä v 19. storočí. Rodinná vetva žijúca v Bystričke pri Martine síce nedisponovala veľkým majetkom, no operovala znalostným kapitálom, ktorý dôsledne zúročili nasledujúce generácie. Pavol Krupec bol učiteľom v miestnej ľudovej škole a okrem toho bol pokladníkom turčianskeho hlavného župana. Pavlov brat Jozef bol tiež učiteľom a taktiež bol zamestnaný v župnej správe ako úradník-pisár. Za manželku si v roku 1846 vzal Žofiu rodenú Vrchovskú, ktorá mala povesť múdrej ženy aj preto, že vedela prakticky zužitkovať liečivé látky z mnohých bylín. Prvoradou úlohou Jozefa a Žofie však bola výchova piatich nedospelých detí: Jozefíny, Rudolfa, Eduarda, Amálie, Gustáva. Zabezpečenie peňazí na základné životné potreby, bola vec neľahká a navyše k tomu neprispela ani skutočnosť, že Jozef sa stal priamym účastníkom slovenského povstania v revolučných rokoch 1848/1849, kedy slovenský národ vystúpil so zbraňou v ruke za svoje politické a národné práva. „Pansláv“ strávil pätnásť týždňov vo väzení v Banskej Bystrici. Po prepustení z väzenia a porážke maďarskej revolúcie sa Jozef Krupec stal súčasťou správy Turčianskej stolice. Bol menovaný za pomocného úradníka v Mošovskom okrese. Pri obnove úradov bol slovenským kandidátom na post generálneho pokladníka a kastelána Turčianskej stolice. Po časoch nepokoja a osobných kríz pribudlo do rodiny Krupcovcov ďalších päť detí: Albert, Matilda, Wilhelm, Anna a Albertína. Jozef zomrel náhle, vo veku 50 rokov v Kláštore pod Znievom v roku 1861. Po otcovej smrti starostlivosť o matku a súrodencov prevzala najstaršia dcéra Jozefína. Rodina sa presťahovala z Bystričky do Bratislavy, kde Jozefína založila obchod s múkou a neskôr prikúpila i mlyn. Vdova Žofia Krupcová sa stala členkou novozaloženej Matice Slovenskej. Zomrela 24. decembra 1866 v Bratislave. V tom čase v cárskom Rusku už pracoval prvorodený syn Rudolf.

Rudolf Pavol bol pokrstený v evanjelickej cirkvi a. v. 10. apríla 1842. S veľkou pravdepodobnosťou sa však narodil v roku 1841. Tento dátum je uvedený v evidencii turčianskych vysťahovalcov z roku 1870 pri jeho mene ako rok narodenia. Ďalším dôkazom hovoriacim v prospech roku 1841 je matrika sobášených, v ktorej je zaznamenané, že ženích mal v čase sobáša, teda 8. marca 1873 tridsaťjeden rokov a sedem mesiacov. Rudolf spolu s bratom Eduardom strávili časť školských rokov v Kremnici. Študovali na nižšom evanjelickom gymnáziu. Rudolf bol prinútený vycestovať za zárobkami do sveta. Vystrojený na ďalekú cestu dostal začiatkom

roka 1861 požehnanie od otca. Odišiel ako spoločník skúseného obchodníka Duchoňa. Ďalšie vzdelanie nadobudol v Kyjeve, kde získal inžiniersky diplom z oblasti pozemného staviteľstva. Vďaka vzdelaniu a obchodnému talentu získal pozíciu vrchného železničného inžiniera pri stavbe železničných tratí medzi Čiernym a Kaspickým morom, ktoré boli budované hlavne kvôli ropným prameňom. Hlavný inžinier stavby železničnej dráhy z Baku do Tbilisi bol ocenený prestížnym vyznamenaním, ktoré mu udelil ruský cár Alexander III. Nemenej významné ocenenie prevzal za vysokoodbornú a novátorskú činnosť počas projektovania, vytýčenia a výstavby železničnej dráhy Poti-Tbilisi. Na územie Slovenska sa vrátil ako zrelý zámožný muž v roku 1881. Kúpil dom s priľahlými pozemkami v obci Višňové pri Žiline. Išlo o niekdajšiu zemiansku kúriu rodiny Ordódyovcov, ktorú po kúpe musel bezpodmienečne renovovať. Rozsiahlejší poľný a lesný majetok zveľaďoval novátorskými hospodárskymi metódami. Používal stroje, inovatívne poľnohospodárske náradie a umelé hnojivá. Zaužívaný trojpoľný systém obrábania pôdy zanechal. Venoval sa rozličným formám striedavého osevu, pričom si osvojil techniku hlbokej orby či metódu vysúšania mokradí za účelom dosiahnutia čo najlepšej bonity pôdy. Stal sa podpredsedom žilinskej filiálky Stoličného hospodárskeho spolku. V rámci Trenčianskej stolice bol poverený výberom plemenných býkov, ktoré by do budúcnosti zabezpečili čo najlepšie kvalitatívne vlastnosti rožného dobytku. Na podujatiach spolku predvádzal nové metódy orby spojené s testovaním rozličného hospodárskeho náradia. Spolu s ďalšími vplyvnými mužmi zo Žiliny investoval do kúpy mlyna, ktorý stál na rieke Rajčianka. Prevádzka akciovej spoločnosti bola oficiálne otvorená v júni roku 1883. Veľkostatkári Maršovský, Krupec a Udránsky vyslovili myšlienku, aby sa *„u nás všemožne spoločnými silami zavádzala industria"*.

Rudolf Krupec. (Kalendár Tatry Banky, 1925)

Rudolf ako člen užšieho riadiaceho výboru banky Žilinská vzájomná pomocnica podal návrh na vznik „miliónovej" banky s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorá by všemožne podporovala rozvoj obchodu a priemyslu. Horňouhorská banka „Tatra" v Martine bola vyhlásená za zriadenú 2. februára 1885. V úradnom vestníku bola však zaregistrovaná až 6. júna 1886. Samotné prípravné práce predchádzajúce vzniku inštitúcie trvali takmer dva roky. Poverení ich vykonaním boli Rudolf Krupec a žilinský advokát Ján

Milec. Rudolf Krupec bol zvolený za hlavného riaditeľa banky už v roku 1884. Svoj post dokázal úspešne obhájiť až do roku 1889. V rozmedzí piatich rokov boli otvorené pobočky banky Tatra v Dolnom Kubíne, Senici a Bytči. Po viacerých preukázateľných kauzách širšieho vedenia banky sa riaditeľskej stoličky dobrovoľne vzdal. Po abdikácii sa utiahol do Višňového. Podľa viacerých indícií, akými sú napríklad účtovné knihy banky Tatry, počas výkonu riaditeľskej funkcie býval Rudolf viac-menej v Martine. Osobný účet mal vedený v mieste. Zmena názvu osobného účtu nastala až v roku 1891. Už to nebol účet vedený v mieste, teda v Turčianskom Svätom Martine, ale účet evidovaný vo Višňovom. Veľkostatok vo Višňovom zrejme viedla Krupcova manželka Gizela rod. Heinrichová s pomocou matky a šiestich gazdovských rodín, ktoré na statku pracovali. O post hlavného riaditeľa banky sa Rudolf opätovne uchádzal v roku 1903, avšak neúspešne. Na „svoju“ banku však nezanevrel. Finančne sa ju snažil pozviechať v čase hospodárskej krízy.

Rudolf bol kultúrne rozhľadený človek. V roku 1887 bol spoluorganizátorom národopisnej výstavy v Martine. Výstava slovenských výšiviek a obrazová výstava českého výtvarníka Jaroslava Věšína mali veľký ohlas. Obrazy renomovaného českého výtvarníka s tematikou slovenskej krajiny zakúpili viacerí národovci, vrátane Rudolfa Krupca. Do obrazovej výstavy Rudolf investoval 300 zlatých. Úspech výstavy bol ideovým základom pre vznik múzea s celoslovenskou pôsobnosťou. Krupec sa na výstave zoznámil s budúcim prezidentom prvej ČSR - T. G. Masarykom. Obidvaja zdieľali vášeň pre poľovníctvo a rybárstvo. Spoločne poľovali na medvede a diviaky, ba navyše sa Masaryk od Krupca naučil techniku lovu rýb na mušky. Rudolf ponúkol profesorovi bezplatné bývanie vo svojej rezidencii vo Višňovom. S tým však Masaryk nesúhlasil. Rudolf mu napokon zabezpečil ubytovanie vo svojej rodnej obci Bystričke v usadlosti statkára Lehockého, kde Masarykovci trávili letné prázdniny od roku 1888. Priateľstvo medzi oboma rodinami bolo trváce.

Medzi ďalšie Krupcove vydarené diela patrí Národný dom v Martine. Bola to práve národopisná výstava v Martine, ktorá poukázala na význam existencie väčšieho architektonického diela, ktoré by slúžilo na obdobné podujatia. Na valnom zhromaždení 11. novembra 1888 bol Rudolf zvolený za podpredsedu Domu, akciovej spoločnosti. Pri stavbe „národného stánku“ bol zvolený za hlavného dozorcu stavby. V apríli 1890 zaplatil Rudolf na podiely Domu sumu 600 zlatých. Dom postavený podľa projektu architekta Blažeja F. Bullu bol slávnostne otvorený 12. augusta roku 1890. Prvými ustanovizňami spoluvlastníckeho „Domu“ boli múzeum a knižnica.

Rudolf mal vrcholové politické ambície. V roku 1896 kandidoval na post poslanca do Uhorského snemu za volebný obvod Dolný Kubín. Zdalo sa, že nominant Ľudovej strany mandát s určitosťou získa. Opak sa stal pravdou. Fígľami vládnej moci ostal hlas slovenských národovcov opäť raz nevypočutý. Sľubne prebiehali prípravy na voľby do

Uhorského snemu, ktoré sa konali v októbri roku 1901. Krupec nabral odvahu a kandidoval na post poslanca za rovnakú stranu ako pred piatimi rokmi, ale za volebný obvod Nové Mesto nad Váhom. Strana nakoniec kandidatúru Rudolfa Krupca z neznámych príčin stiahla. Úspech vo voľbách sa nedostavil, no Rudolf naďalej ostal organizačne činný. Spolu s katolíckym kňazom Romualdom Zaymusom zostavili v roku 1901 návrh na vznik Národohospodárskeho odboru. Organizácia mala jediný cieľ, a to blaho slovenského národa. Rudolf väčším finančným kapitálom vstúpil do ďalších podnikov, akými boli továrne na celulózu v Martine a v Žiline. 31. marca 1902 viedol ustanovujúce valné zhromaždenie martinskej celulózky. Všetko bolo pripravené k tomu, aby podnik spustil výrobu. No po prieťahoch zo strany vlády, boli akcionári prinútení odpredať celý podnik. Desiati podnikatelia sa zišli 6. apríla 1905 v Žiline, aby založili továreň na spracovanie celulózy. Na zakladacej listine nechýbal Krupcov podpis. Rudolf bol súčasťou užšej šesťčlennej komisie určenej na urýchlené vybavenie administratívnych prác, stavebných plánov, obstarávanie strojov a vybavenie územného a vodohospodárskeho povolenia. Prevádzka podniku bola slávnostne otvorená 6. marca 1906. Prácu na stavbe priemyselného areálu našlo veľa nezamestnaných ľudí, predovšetkým z okolitých obcí.

Krupcovci sa na začiatku 20. storočia presťahovali z Višňového do Žiliny. Rudolf v roku 1906 daroval žilinskému zboru evanjelickej cirkvi a. v. do užívania približne 200 m² pôdy. Fara s modlitebňou stáli v susedstve jeho nového rodinného domu. Už od začiatku pôsobenia v Martine vynikol Rudolf Krupec ako podporovateľ národných snáh. Finančne pomáhal študujúcej mládeži, pravidelne prispieval na spolok Tatran. Bol zakladajúcim členom slovenského spolku Detvan. Bol členom Muzeálnej slovenskej spoločnosti, pričom štedro podporoval výstavbu novej muzeálnej budovy. Odoberal *Národnie noviny* a pedagogický časopis *Dom a škola*. Stál za vznikom Kníhkupecko-nakladateľského spolku v Martine. Bol nestorom výtvarného umenia. Zakúpil viaceré výtvarné diela rodiacej sa generácie slovenských maliarov. Činorodý život Rudolfa Krupca vyhasol 18. novembra 1913 o ôsmej hodine ráno. Parte, ktoré vydala Žilinská vzájomná pomocnica svojmu ctenému predsedovi informovalo, že zomrel po krátkej chorobe v 73. roku života a v 41. roku šťastného manželstva. Neuvádzalo sa teda presne či zomrel vo veku nedožitých 73 rokov, alebo už vek 73 rokov dosiahol. Do matriky zomrelých bol zaznamenaný údaj, podľa ktorého Rudolf zomrel vo veku 72 dožitých rokov. Pochovaný bol 20. novembra 1913 na cintoríne v Žiline.

Publicista M. Pácalt o Rudolfovi napísal: *„Rudolf Krupec bol múdry a veľmi skúsený človek, ktorý vedel svojim rodákom dávať rozličné rady v ich borbe s neprajným režimom. Ale ináč to bol muž skromný, nikdy sa netískal do popredia, nerád na seba upozorňoval. Pre tento jeho uzavretý charakter nebol vždy správne posudzovaný.“* Obdobne sa o Rudolfovi v pohrebnej reči vyjadril jeho niekdajší priateľ a rival zároveň – Svetozár Hurban Vajanský. Nie nadarmo sa hovorí, že

„strom poznáš po ovocí“. Potomkovia Rudolfa a Gizely zdedené rodičovské gény naplno zužitkovali vo viacerých oblastiach života. Prvorodený syn Rudolf bol i napriek nevydarenému rodinnému životu skvelý podnikateľ, poľnohospodár a poľovník. Syn Vladimír bol priekopníkom športovej streľby na Slovensku, bol prvým predsedom tenisového klubu v Piešťanoch, predsedom leteckého a plaveckého klubu v Piešťanoch. Bol spoluorganizátorom tenisového turnaja Davis cup, ktorý sa prvýkrát na Slovensku uskutočnil v Piešťanoch. Dcéra Mária sa vydala za advokáta Cyrila Horvátha. Syn Eduard žil život bohéma, inak si privyrábal ako publicista. Zo syna Jozefa sa stal verejný žilinský advokát. V Žiline zastával post námestníka starostu, neskôr bol vicestarostom. Bol menovaný za predsedu loveckého spolku Minčov. Bol členom novovzniknutého Slovenského rybárskeho zväzu. Najmladšia dcéra Nadežda sa vydala za statkára Jána Lehotského. Po jeho smrti sa vydala za Rudolfa Chadrabu. Žili v meste Levoča, kde bola Naďa všeobecne obľúbená. Všetky deti Rudolfa a Gizely boli aktívne či už v evanjelickej alebo katolíckej cirkvi. Boli členmi Matice slovenskej a Slovenskej muzeálnej spoločnosti.

Literatúra a pramene

BARANOVSKÝ: *Slovenský katechismus k poučeniu pre každého Slováka*. Turčiansky sv. Martin : Nákladom Vladimira Mudroňa, 1895. 15 s.

BOTTO, Július: *Slováci. Vývin ich národného povedomia. Dejepisný nákres. II. zväzok*. Turčiansky Sv. Martin : Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1923. 183 s.

HORVÁTH, Štefan – VALACH, Ján: *Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918*. Bratislava : Alfa, 1975. 151 s.

Katalog výstavky slovenských výšivok, usporiadanej „Živenou,“ spolkom slovenských žien v Turč. Sv. Martine v mesiaci auguste 1887. roku. Turč. Sv. Martin : Tlačou kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku, 1887. [48] s.

Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultétym. Bratislava : SAV, 1962. 382 s.

Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského III (Výber listov z rokov 1860-1916). Bratislava : Veda, 1978. List 145.

Masarykovci a Bystrička : spomienky na Bystričku a spomienky pamätníkov. Martin : Klub priateľov TGM a MRŠ, 2004. 102 s.

POLÁK, Stanislav: *T. G. Masaryk : Za ideálem a pravdou 2*. Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2001. 499 s.

VOTRUBOVÁ, Štefánia Amália: *Živena : Jej osudy a práca*. Martin : Živena, 1931. 348 s.
Dopisy. V Turč. Sv. Martine, 3. februára. In: *NN*, 1885, roč. XVI., č. 15 (5. februára), s. [3].

DULA, Matúš – HALAŠA, Andrej – ČAJDA, Ďuro: „Dom“ v Turč. Sv. Martine. In: *Slovenské pohľady*, 1888, č. 10, s. 232-235.

Chýrnik. Výstavka slovenských výšiviek. In: *NN*, 1887, roč. XVIII., č. 5 (13. januára), s. [4].

JESENSKÝ, Fedor: Tatra banka. In: *Kalendár Tatry banky, jej filiálok a expozitúr na obyčajný rok 1923*, roč. VII., s. 46. Turč. Sv. Martin : Tatra banka, 1922.

Reč pána Ľud. Turzu. In: *Národnie noviny* (*NN*), 1885, roč. XVI., č. 15 (5. februára), s. [1]-[2].

R. K.: Podmienky národnej práce. In: *NN*, 1884, roč. XV., č. 112 (23. septembra), s. [1].

VAJANSKÝ, Hurban Svetozár: Umenie, veda a spisba. Nech sa páči. Olejový obraz Jaroslava Věšína. In: *NN*, 1887, roč. XVIII., č. 3 (8. januára), s. [3]-[4].

VAJANSKÝ, Hurban Svetozár: Věšínova výstavka. In *NN*, 1887, roč. XVIII., č. 61 (26. mája), s. [1].

ZAYMUS, Romuald: Hlboká orba a hnojenie. In: *Obzor*, 1884, roč. XXII., č. 4 (10. februára), s. 26.

ZAYMUS, Romuald: Zpráva z filiálneho hospod. spolku žilinského. In: *Obzor*, 1885, roč. XXIII., č. 6 (28. február), s. 55-57.

ZAYMUS, Romuald: Zprávy hospodárske a zahradnícke. O raži „Triumf“ pomenovanej. In: *Obzor*, 1894, roč. VI. (XXX.), č. 9 (september), s. 138-139.

Zkúšobná oračka a sejba v Rajeckých Tepliciach. In: *Obzor*, 1885, roč. XXIII., č. 16 (10. júna), s. 125.

Zprávy z výborového zasadnutia trenčianskeho hospodársko-lesníckeho spolku. In: *Obzor*, 1885, roč. XXIII., č. 9 (30. marca), s. 70-71.

Slovenská národná knižnica (SNK), Literárny archív (LA), fond (f.) Krupcovci /rodina/, sig. M 60 B 3.

SNK LA, f. Krupec, Rudolf – Mudroň, Pavol, sig. 37 P 113

SNK LA, f. Krupcovci /rodina/, sig. M 60 A 4.

SNK LA, f. Krupcovci /rodina/, sig. M 60 B 2.

SNK LA, f. Jozef Krupec – manželke, sig. M 60 A 23.

SNK LA, f. Príspevok Národohospodárskeho odboru k návrhu Organizácie, sig. C 724.

MV SR ŠA ZA, pob. Žilina, f. ONÚ Rosina, Zápisná kniha Višňové 1919-1930, i. č. 2. obecné zápisnice.

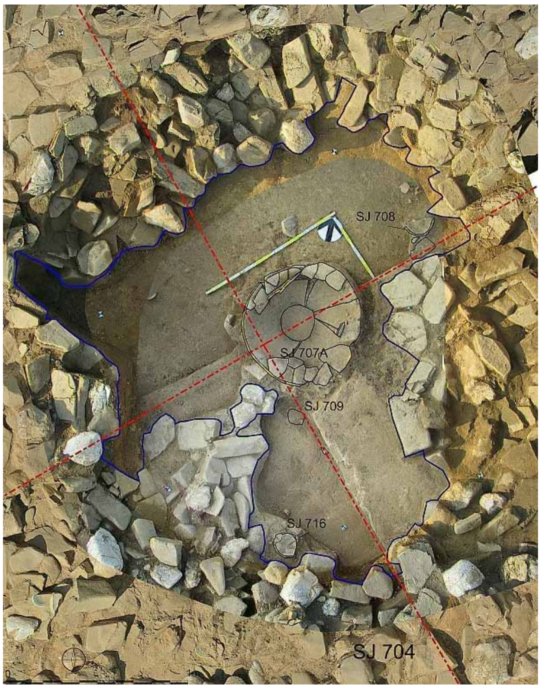
Letecký pohľad na mohylový hrob, rok 2018. (Via Magna s.r.o.)

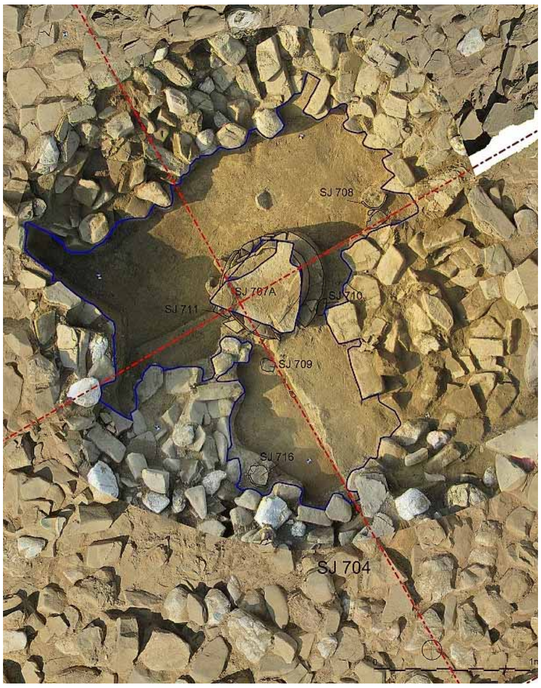
Lužické pohrebisko v Radoli-Koscelisku

Mgr. Danka Majerčíková

Lokalita Koscelisko v katastri obce Radoľa pri Kysuckom Novom Meste je najvýznamnejšou archeologickou lokalitou na Kysuciach. Výrazný ostrožný výbežok nad sútokom Kysuce a Vadičovského potoka, z troch strán ohraničený strmými svahmi až zrázmi, oddávna priťahoval pozornosť miestnych obyvateľov. V dobe bronzovej na jeho ploche postupne vzniklo rozsiahle pohrebisko ľudu lužickej kultúry. Poprvýkrát ho skúmala v roku 1989 archeologička Kysuckého múzea Marcela Ďurišová, ktorá tu odkryla tri urnové hroby. Od roku 2016 Kysucké múzeum v Čadci v spolupráci s neštátnou vedeckou spoločnosťou Via Magna s.r.o. pokračovalo vo výskume pohrebiska a v priebehu rokov 2016 až 2018 sme tu odkryli ďalšie tri hroby.

V roku 2016 sme v tesnej blízkosti prístupovej cesty zachytili dve kamenné vrstvy nad sebou, z ktorých prvá predstavuje deštrukciu mohyly, zničenej neskoršou orbou (v období novoveku bolo Koscelisko intenzívne poľnohospodársky využívané), pri ktorej boli kamene rozhádzané na pomerne veľkej ploche. Druhá je pôvodným objektom, nepoškodeným orbou. Kamenný oblúk tvorí časť pravdepodobne oválneho venca mohyly z obdobia lužickej kultúry. Na jeho vnútornej ploche bol odkrytý hrob obložený plochými kameňmi, čím vznikol tzv. skrinkový hrob. V hrobovej urne boli uložené zvyšky spálených kostí spolu s drobnými bronzovými ozdobami (jednoduchý krúžok a tri zlomky náramku). Do hrobu boli okrem urny uložené aj ďalšie

Mohylový hrob odkrytý v roku 2018, spodná urna, vľavo (Via Magna s.r.o.)

Mohylový hrob odkrytý v roku 2018, vrchná nádoba. (Via Magna s.r.o.)

nádoby, z ktorých sa však zachovalo len niekoľko črepov. Naproti tomu urna bola vo veľmi dobrom stave a reštaurátor Považského múzea v Žiline Michael Daskalakis ju mohol kompletne zreštaurovať.

V roku 2017 výskum pokračoval na ploche v tesnej blízkosti mohyly objavenej v predošlom roku. Aj keď sme opäť narazili na kamennú vrstvu, neobjavili sme zvyšky ďalších mohýl, pretože kamenná vrstva vytvárala viac-menej súvislú líniu roztiahnutú do šírky. V jej blízkosti bol odkrytý jednoduchý urnový hrob bez akejkoľvek vonkajšej úpravy, urna bola pravdepodobne len vložená do jednoduchej jamy a zasypaná. Keďže na lokalite bolo možné predpokladať výskyt ďalších mohylových hrobov, v roku 2017 sme v blízkosti preskúmanej mohyly vykonali georadarový prieskum, ktorý zachytil tri štruktúry. Pri výskume jednej z týchto štruktúr v roku 2018 bola odkrytá ďalšia mohyla, tentoraz koncentrického tvaru, v ktorej strede bol situovaný urnový hrob obsahujúci viacero nádob. V mohyle bola zistená zaujímavá nálezová situácia, keď na urne bola položená ďalšia veľká nádoba. Samotná urna bola výrazne poškodená, jej horná časť bola roztlačená tlakom hornej nádoby, dolná časť zostala na svojom pôvodnom mieste.

Archeologický výskum pohrebiska v Radoli priniesol napriek malému priestorovému rozsahu a malému počtu hrobov pomerne veľa nových poznatkov. Najvýznamnejšou informáciou je zistenie, že na Koscelisku boli niektorí mŕtvi pochovávaní do mohylových hrobov. Na ich zvyšky narazila pravdepodobne už M. Ďurišová v roku 1989, ktorá na viacerých miestach odkryla kamennú vrstvu, miestami tvarovanú do oblúka. Túto vrstvu interpretovala ako zvyšok

Mohylový hrob odkrytý v roku 2018. (Via Magna s.r.o.)

valu, pravdepodobnejšie však išlo o pozostatok venca mohyly. Koscelisko je tak zatiaľ jedinou kysuckou lokalitou z doby bronzovej, na ktorej boli zistené mohylové hroby. Na inom preskúmanom lužickom pohrebisku v Hornom Vadičove zistila M. Ďurišová v roku 1994 len ploché hroby bez ďalšej povrchovej úpravy.

Mohyly s kamenným vencom sú typickým prejavom lužickej kultúry na území dnešného severozápadného Slovenska a sú zastúpené na väčšine okolitých pohrebísk, ako sú napríklad Kotešová alebo Bytčica. Ich časové zaradenie spadá do obdobia mladšej doby bronzovej.

Na pohrebisku v Radoli bolo preskúmaných spolu len šesť hrobov, o troch hroboch preskúmaných v roku 1989 sú navyše k dispozícii len strohé informácie. Dva z nich boli vybavené skromne, obsahovali len hrobovú urnu. Tretí hrob obsahoval aj ďalšie dve nádoby a na významné postavenie pochovaného poukazujú aj bronzové ozdoby vložené do urny. Jednoducho vybavený bol aj plochý hrob odkrytý v roku 2017, ktorý okrem urny obsahoval len jednu nádobu a dve drobné bronzové ozdoby. Bohatšie boli dva mohylové hroby odkryté v rokoch 2016 a 2018. Prvý sa nachádzal približne v strede mohyly, pričom urna bola položená na kamennú platňu a zároveň bola obložená plochými kameňmi. V hrobe boli aj ďalšie nádoby, ich počet však nedokážeme určiť, keďže sa z nich zachovali len ojedinelé črepy. Hrob v druhej mohyle obsahoval šesť nádob rôznej veľkosti, tvaru a funkcie, a tiež pomerne značné množstvo zlomkov z bronzových predmetov. Výnimočnosť tohto hrobu však nezvýrazňuje len počet

Urna z mohylového hrobu, rok 2016. (Foto: D. Majerčíková)

pridaných predmetov, ale aj samotné uloženie urny. Tá sa nachádzala vo vnútri mohutnejšieho kamenného venca. Pod urnou bola vyhĺbená jamka, vyplnená väčším množstvom uhlíkov a prepálených kostí. Jamka bola prekrytá kamennou platňou, na ktorej stála urna. Jej ústie prekrýval veľký plochý kameň, slúžiaci zároveň ako podstavec pre ďalšiu veľkú nádobu. Zaujímavosťou je, že tá neobsahovala prepálené kosti, a tak jej funkcia ostáva otvorená. Aj keď sa takéto uloženie urny zdá nezvyčajné, ide o zvyk, ktorý sa opakuje na viacerých pohrebiskách, na ktorých sa pochovávalo od mladšej doby bronzovej až po neskorú dobu bronzovú.

Keramika objavená počas dvoch výskumov pohrebiska predstavuje bežnú keramiku lužickej kultúry. V sortimente sa objavujú najmä amfory, ale aj vázy, dvojkónické nádoby, misy a misky, či hrncovité nádoby. Nádoby z výskumu M. Ďurišovej sú nezdobené, čo by naznačovalo, že pochádzajú zo staršieho obdobia ako bohatšie zdobené nádoby z neskoršieho výskumu, všetky však možno zaradiť do mladšej doby bronzovej. Bronzové predmety boli zastúpené v troch zo šiestich skúmaných hrobov. V porovnaní so súdobým pohrebiskom v Hornom Vadičove tak bolo pohrebisko v Radoli relatívne bohatšie, na čo poukazuje jednak stavba kamenných mohýl, ako aj častejší výskyt bronzových predmetov (na vadičovskom pohrebisku bolo preskúmaný 44 hrobov, no len v jednom sa našli bronzové predmety).

Doterajšie nálezy lužických hrobov na Koscelisku sa koncentrovali v severozápadnej časti lokality. Na jeseň roku 2019 však boli na východnej strane výbežku, približne 300 m

východne od mohylových hrobov, pri stavbe rodinného domu porušené lužické hroby. Počet hrobov sa nedá presne určiť, M. Daskalakis pri konzervovaní rozlíšil šesť rôznych nádob, z ktorých tri pravdepodobne slúžili ako urny. Výskyt hrobov v tejto polohe by mohol naznačovať, že pôvodné pohrebisko bolo podstatne väčšie ako sa doteraz predpokladalo. Dôležitým zistením je aj skutočnosť, že urny z hrobov sú pravdepodobne mladšie ako doterajšie nálezy z Kosceliska, podľa tvaru a výzdoby patria zrejme už do neskorej doby bronzovej. Tieto nové nálezy dovoľujú predpoklad, že pohrebisko na Koscelisku existovalo niekoľko storočí, pričom sa postupne posúvalo smerom na východ.

Urna z mohylového hrobu odkrytého v roku 2016.

Urna z hrobu odkrytého v roku 2017. (Kysucké múzeum v Čadci)

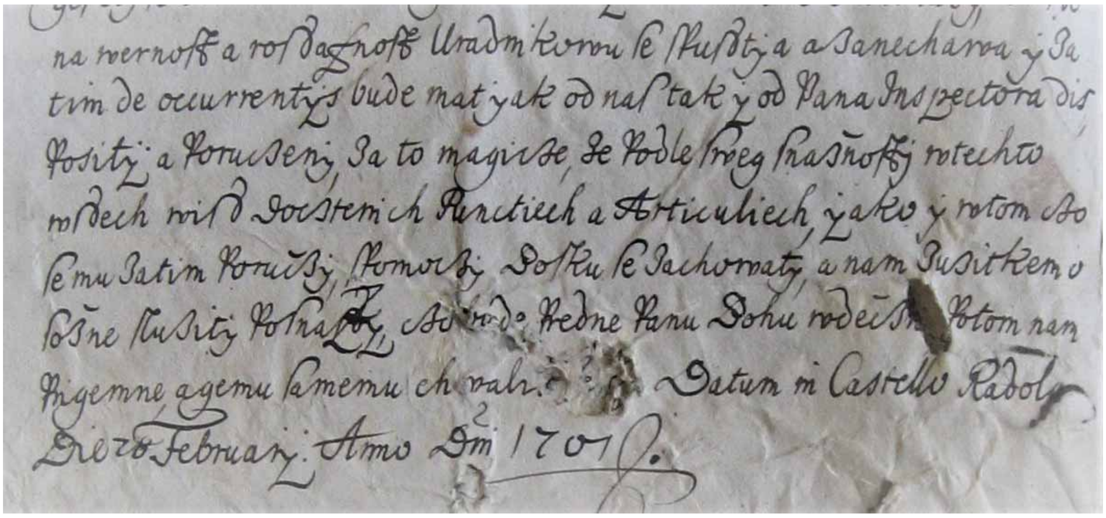

Horná nádoba z mohylového hrobu odkrytého v roku 2018, v ateliéri reštaurátora Michaela Daskalakisa. (Foto: Zuzana Staneková)

Pramene a literatúra

ĎURIŠOVÁ, Marcela: *Archeologický výskum KNM Radoľa 1989. Nálezová správa č. 5.* Archív Kysuckého múzea v Čadci. Čadca, 1989.

HORŇÁK, Milan – MAJERČÍKOVÁ, Danka – ZACHAR, Ján: Lužické pohrebisko v Radoli-Koscelisku (Výsledky zisťovacieho výskumu v rokoch 2016-2018). In: *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku II. a III.* Dolný Kubín: Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava, 2019, s. 66-74. ISBN 978-80-89564-27-9

Inštrukcia pre provizora Budatínskeho panstva z roku 1701, detail (Magyar nemzeti levéltár)

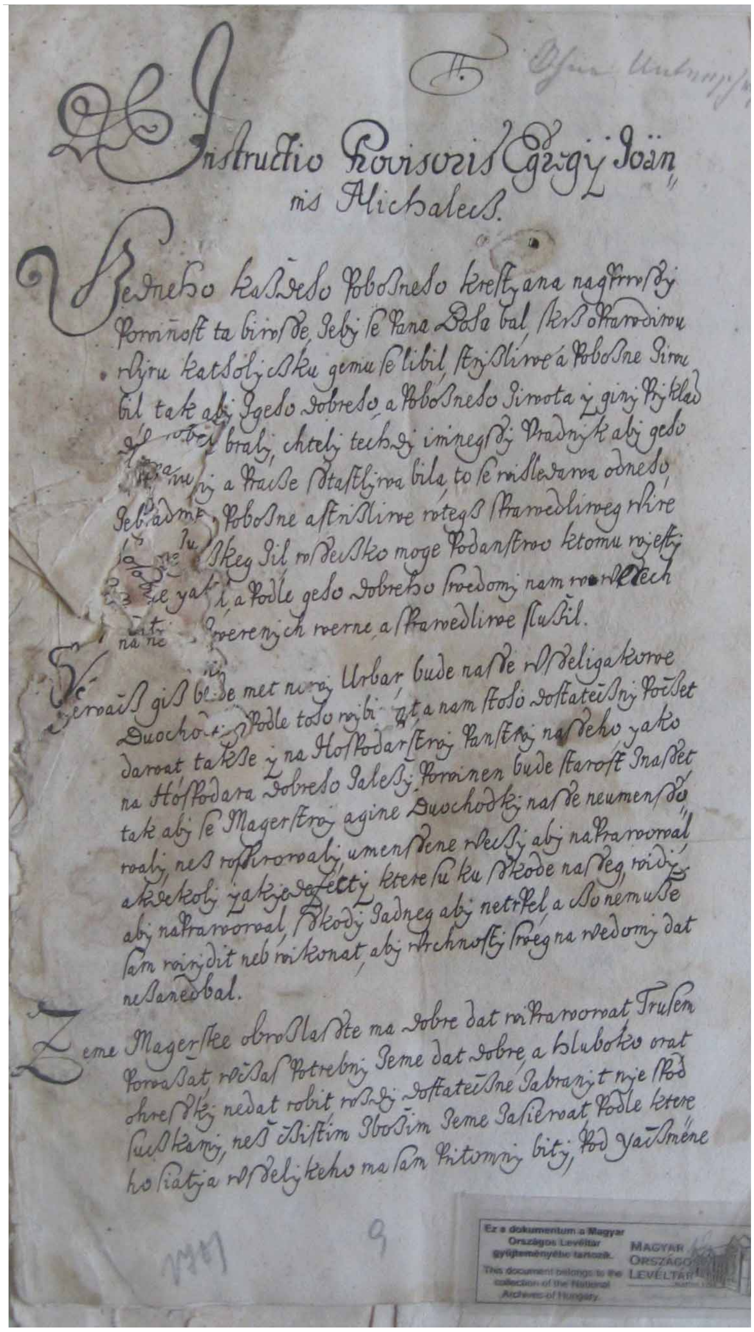
Inštrukcia pre provizora - zaujímavý dokument k hospodárskym dejinám Budatínskeho panstva zo začiatku 18. storočia

Mgr. Andrea Paráčová

Dňa 20. februára roku 1701 vydal v radoľskom kaštieli zemepán Gašpar III. Suňog zaujímavý dokument - inštrukciu pre provizora Budatínskeho panstva Jána Michaleca. Inštrukcia sa nachádza v Maďarskom národnom archíve vo fonde rodu Suňog (Szunyogh család P 647 cs. 9) a podáva ucelený obraz o hospodárení a povinnostiach tohto zemepanského úradníka.

Úlohou provizora bolo dbať a dohliadať na majetok, hospodárstvo a dôchodky panstva, ktoré sa mali pod jeho rukami rozhojňovať. Dával pozor, aby sa na majeroch a panskom majetku nestala žiadna škoda, ak by sa stala, mal sa postarať o nápravu. Dozeral na panské a majerské zeme, ktoré sa mali včas pohnojiť trusom, dobre a hlboko poorať a pobrániť a zasiať čistým zbožím. Pri siatí mal byť aj osobne prítomný. Pod jačmeň *„nech se usiluje podle nejvetši možnosti sve dvakrat pouhorit a tretikrat pod siatie zeme dat poorat."* Dozeral, aby poddaní včas ráno chodili podľa poriadku s pluhmi a bránami, dvorskí s richtármi *„spolu rozumejic pomahali jeden druhemu na panske poddanost včas vipravovat."* Provizor musel byť prítomný aj pri vymeriavaní zrna, určeného na siatie na role. Presne zaznačoval, koľko sa na ktorú zem vysialo, na

základe toho vyhotovil „výdaj“ – *Extractus*, a to v troch exemplároch, jeden pre zemepána, druhý pre inšpektora a tretí pre seba. Obilie sa rátalo v korcoch, tie *„pri majeroch pod pečeti naši všudy spravedlive a jednake ma držat, aby ani vetšie ani menšie nebili, než ako zamecky korec bude, neb nekteri pre svouj osoch z vetšim korce prijimaji a z menšim vidavaji.“* Pri súpise a meraní zbožia mal byť provizor osobne. Ak niekedy nestíhal, keďže mal na starosti viaceré majere, v Budatíne a Rudinke mal spolupracovať s *frumentáriusom* a na majer do Radole mal prísť jeden z prísažných z Kysuckého Nového Mesta. Po žatve sa malo všetko zbožie nechať na poliach riadne vysušiť tak, že sa kopy prekladali, lebo *„zo spareneho zrna ani chleba dobreho nebude ani na siatie sa nehodi.“* V príhodný čas sa malo suché zbožie zviesť do stodôl, samozrejme, hneď po zožatí sa zaznačilo podľa počtu kôp a to z každej zeme osobitne a vyhotovil sa súpis taktiež v troch kusoch. Za mlatcov mal ustanoviť *„hodnovernich lidi, a nie zlodeji,“* jeden z nich, *humenník* mal s provizorom spočítavať kopy a vymlátené zbožie (na rováše). Pri zvážaní obilia mal provizor dohliadať, aby poddaní netratili z vozov snopy a pri humnách a majeroch *„majerom a majerkam snopuv chvatati nedopustil.“* Pokiaľ bolo zbožie na poliach v kopách alebo snopoch, mal zabezpečiť ľudí z prísažných, ktorí by spolu s hájnikmi strážili zožaté obilie vo dne i noci.

Inštrukcia pre provizora Budatínskeho panstva z roku 1701 (Magyar nemzeti levéltár)

Aby sa nestala škoda na panských lánoch ležiacich pri cestách, či už od furmanov alebo peších, chodiacich hore dolu, mal dať provizor porobiť priekopy, zahradiť a zatŕniť takéto role, kde bolo treba. Čeľaď na majeroch mala dohliadať na dobytok a hydinu, aby tiež na panskom majetku nespôsobovali škodu, ak by sa nejaká udiala, provizor zabezpečil, aby takúto škodu nahradili. Ďalej *„pilnu starost miti bude uradnik, aby ve všech majeroch dobytka i všelijakeho hydu každy rok pribivalo a neubivalo, jako voly, kravy, morky, husi, kohuty, svine, ovce i sliepky, tak abi sa jeho pilnost a vernost v hospodarstvi spatriti mohla.“* Dohliadal na krmivo, aby ho neubúdalo viac ako treba, v novom roku zjednával potrebnú čeľaď, netrpel cudzí dobytok medzi panským, ani pri zimovaní ani v lete. Rožný dobytok, barance sa mali na jarmokoch kupovať za lacné peniaze, na majeroch *„na paši i v zime pilovat“* a keď bolo treba, zabíjať pre kuchyňu, časť mäsa sa dávala na údenie. Z predaja koží sa mal nakúpiť zas nový dobytok. Budatínsky a chlmecký mäsiar mali podľa starodávnej obyčaje panské mäso na jatkách sekať a predávať. Ak sa panský dobytok zabil na kuchyňu, provizor mal dať vyrobiť kože ševcom, ktorí z nich vyrábali obuv pre zámockú a majerskú čeľaď, na čo tiež musel dozerať. Časť baraních koží bolo taktiež treba nechať na výrobu podšíviek (*futra*) a kožuchov pre čeľaď a krpce pre ovčiarov.

Úlohou provizora bolo dávať pozor, aby poddaní neodtŕhali zeme od gruntov, nezálohovali ich, najmä nie cudzím poddaným (pod *„hroznou“* pokutou). Keďže predošlé i súčasné vojnové časy spôsobili, že na panstve bolo veľa pustých usadlostí (*pustiek*), *„i na to se bude usilovat uradnik, aby takove pustky dobrimi a stalimi gazdy osazoval, nektere na stranu našu siat dal, jine....najimal obivatelum dedin a ktere se nenajmu, po takovych jak zeme, kopanice a luki hned od svateho Jura pod pokutu f 12 dal prisne hajit, tak aby na takovich pustkach dobra trava zrostnuce jak na pašu tak na seno k našemu najvetšimu osohu obratiti se mohlo.“* Ovčiu daň a dane od dobytka sa vyberali na sv. Jána, jej výber sa nemal odkladať, aby sa peniaze mohli upotrebiť na nákup vína, alebo ďalšie potreby. Popisy dobytka sa v prítomnosti inšpektora mali vyhotoviť na sv. Juraja. Provizor dohliadal na čapovanie piva a šenkovanie pálenky v dedinských krčmách, na varenie piva v radoľskom pivovare, zásobovanie krčiem. Podobne mal na starosť aj víno.

Mal sa postarať o rozširovanie včelstiev, vybrať od poddaných podľa obyčaje na Vianoce med alebo desiatok z včiel (každý desiaty klát). Jeho úlohou bolo taktiež dať na jeseň prichystať chren, huby (hríby, smrčky), čerstvé (*svieže*) i sušené, lieskovce, plánky (na ocot) a dokonca slimáky. Mal dozerať na chmeľnice, aby sa chmeľ nemusel v budúcnosti vôbec kupovať a radšej predávať. Z poddaných mal vybrať ľudí, ktorí sa pestovaniu tejto plodiny rozumejú, najlepšie z Brodna alebo Radole, lebo tam takí žili. Dohliadal na hájnikov, ktorí od ručnice dávali jeden zlatý. Podľa inštrukcie *„kdoby z hajnych neb poddanych dostal srnu, diveho brava, medvedi kožu, vlči, lišči, kunovu a neb divokeho kocura, tehdy takove kože bez vedomi panskeho žadnemu jinemu aby žaden z poddanych neb*

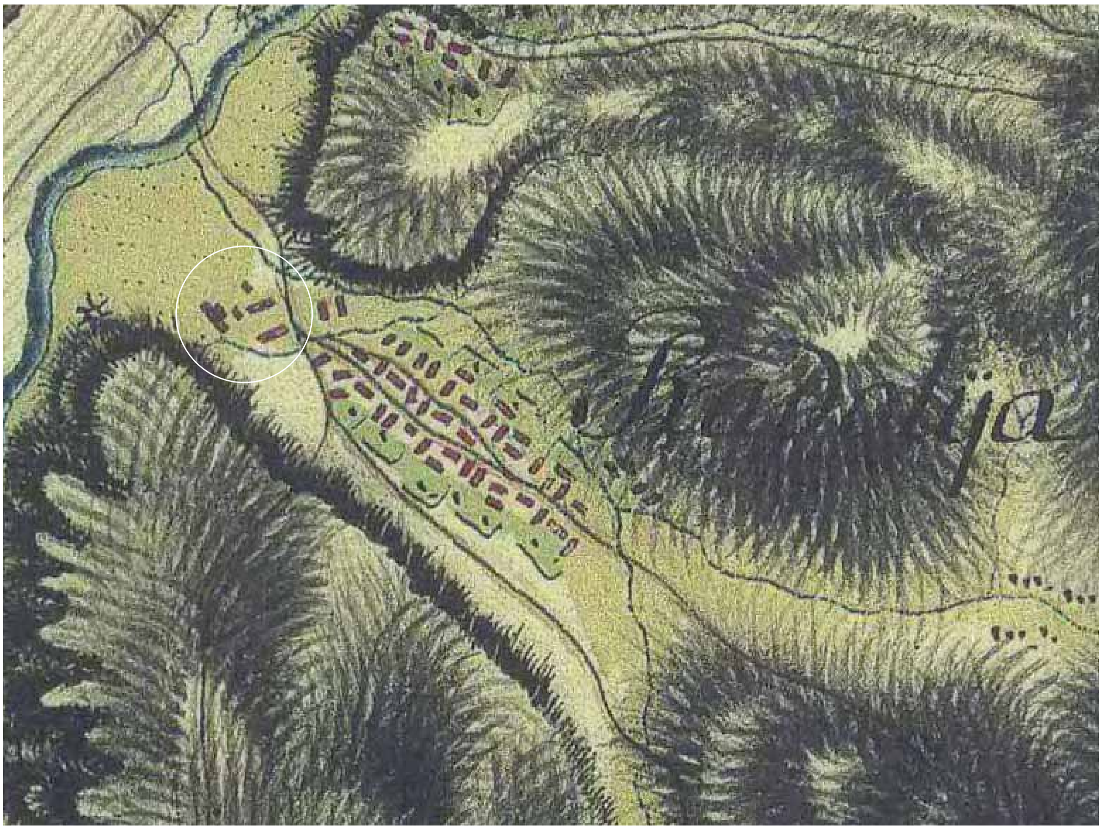
hajnych nesmel predat, než vrchnosti svej prvej oznamivše, jestlise bude libit, tehdy za medvedi kožu podle obyčaje starobylej ma pan dat f 1, za vlči kožu 50 den., za lišču 25 den., za kuni 50 den. a za kocurovu 10 den.“ Na starosť mal aj panské stavby, aby neboli zanedbané, nespustli, prípadne ich mal nechať popravovať. Dohliadal na ťažbu dreva, ktoré sa malo spúšťať po Kysuci, pokiaľ sa dalo, alebo doviesť na hrad alebo do Radole. Keďže sa stávalo, že na hrade na jar, teda v čase, keď bolo najviac práce okolo siatia, už nebol dostatok dreva na kúrenie a poddaní sa museli sťahovať od poľných prác, mal provizor zabezpečiť, aby sa v lete nachystalo dostatočné množstvo dreva, ktoré sa *„v zime po dobrej sanici“* malo doviesť na hrad. Taktiež, pretože povinská píla spustla a pre potrebu panstva nebol dostatok dosiek, mal terajší provizor nechať postaviť pílu v Pieskoch (niže Rudiny), kde *„za starodavna bivala,“* kde by sa rezali dosky aj na predaj. V lete sa mali nahotoviť z dreva kláty a v zime doviesť k pílam. Postupne sa mali osadiť pusté usadlosti a potom aj vystavať píla v Povine.

Taktiež dozeral na sušenie sena spolu s hájnikmi a vojvodami, aby sa seno poriadne obracalo a zvážalo len suché. Pri budatínskych záhradách mal ustanoviť jedného poddaného, ktorý sa o ne staral, hájil ich a opravoval ploty. Ak by ho pristihol pri krádeži, mal ho riadne potrestať *„pre vistrahu jinich.“* Taktiež, *„kdy Pan Buch ovoce jake požehna načim bude i pri ostatnich majeroch zahradi dat pilovat, aby k našemu osohu i to prišlo a skrze mrcha čelad na skazu nezešlo, kdy pak slivky dozreju, nech sa tresu v pritomnosti uradnikovej..“* Mal dbať, aby bolo dostatok ľanu i konope.

Soľ sa nemala kupovať „nadrobno“ (hlavne nie v Kysuckom Novom Meste), ale väčšie celky, lebo to vyšlo lacnejšie, a to tak, aby bola pokrytá jej spotreba na hrade, majeroch i na poddaných podľa urbárov. Podobne inštrukcia nariaďovala, aby čo najlacnejšie nakupoval aj víno, maslo, voly, barany, súkno pre čeľaď mal zháňať v Sliezsku a na Morave.

Pod provizorovou právomocou boli dvorskí a „iní služobníci,“ ktorí boli povinní ho poslúchať, provizor mal právo trestať ich v prípade neposlušnosti.

Provizor mal tiež na starosť kopanice. Spolu s inšpektorom zisťoval, ktoré kopanice (výrobiská) neboli ešte v tej ktorej dedine ohodnotené, kto koľko v ktorej dedine „vyrobil“ (teda vyklčoval lesnú pôdu a pripravil na poľnohospodárstvo) a čo sa mohlo do takej pôdy zasiať. Potom s hodnovernými ľuďmi mal ohodnotiť (ošacovať), koľko majú poddaní od jednotlivých kopaníc platiť a zapísať do urbára. Dozeral na hate na Kysuci (*„kade se voda dre do zamku a zemi Budetinskych pri zahradach, takže i okolo majerov zvlašte Rudinskeho bedlivosti ma pridat, abi spolu rozumejic z jinimi poddanimi takove hati spravovali, abi škody nečinila, jak pri majerstvi našem, tak i k zamku aby se nebližila“*). Zvykom bolo, že poddaní chodili v nedeľu (alebo každú druhú) na hrad alebo do panského domu v Kysuckom Novom Meste s reštanciami (reštancia bola zanedbaná, nevykonaná práca). Prítomní mali byť aj richtári a dvorskí, *„aby zoči voči oznamili neposluch každeho dne, čo ktery poddany z kterej de-*

Kaštieľ v Radoli, ktorý bol významným hospodárskym centrom Budatínskeho panstva, zaznačený na mape Prvého vojenského mapovania (KOLEKTÍV : Az első katonai felméres. (DVD). Budapešť : Arcanum, 2004)

diny a v ktery čas nevikonal, takeho neposlušnika bud tarasem (žalárom) *bud jakokolvek podle jeho zasluhy ma trestat.*“ Provizor mal tiež odhaľovať spory medzi poddanými a všetky nechať spravodlivo rozsúdiť.

Železo nemal kupovať na funty, ale čo najlacnejšie, čokoľvek bolo treba z neho spraviť, mal dať zadarmo urobiť novomestským kováčom. Nemal kupovať ani drevený riad, ale dať ho narobiť debnárom a keď bude treba, postupne ho vydávať. Podobne mal dať vyhotoviť aj obruče na vínne sudy. Ďalej napríklad *„uhlia kovačskeho pre zamecku potrebu poddanim ma dat napalit, tak žeby zamek nikda bes uhlia nebil.*“ Pri strihaní oviec mali byť *„hodnoverni lide a dobre nech přečitaju kolko se oviec ostriže, žeby valasi vlnu nepokradli, a neb niekteru ovcu sami neostrihli, tak též i na to dobry pozor dat mu načim, aby ovce vlnu nepotrateli.*“ Vlna sa mala pri strihaní a potom znova na hrade prevážiť, ak by bolo osožnejšie ju spracovať a následne výhodnejšie predať, mali sa zapojiť valašské dediny, veď na panstve sa nachádzali i valchovne, od ktorých sa mal pre panstvo vyberať dôchodok. Dohliadal na záhradníka, aby nekupoval draho priesady. Provizor nemal kupovať za drahé peniaze sviece, ale mal nakúpiť vo vhodný čas loj (teda keď bol lacný). Ak by bolo loja nedostatok, alebo bol príliš drahý, nemali sa sviečky kupovať v Žiline, ale v Rajci alebo Nemeckom Pravne, alebo odinakiaľ, kde by boli lacnejšie a lepšie (za dva tri zlaté). Na jeseň rozdával do mlynov bravov a hydinu (povinnosťou mlynárov bývalo vykŕmiť brava, husi..), z čoho musel vyhotoviť register,

aby vedel kľučiar alebo frumentárius, čo má z toho ktorého mlyna žiadať. Provizor mal taktiež dať včas upliesť koše na hlavátky, ktoré sa umiestňovali pri mlynoch a mal mať od nich aj kľúč (ak boli ďaleko, poveriť mal nejakého prísažného). Dozeral na mlynárov, aby držali hate v dobrom stave. Na starosť mal aj hlavátky v radoľskom rybníku, pstruhy, ako aj samotných rybárov, ktorí boli povinní nosiť ryby.

V inštrukcii si nemožno nevšimnúť istých „šetriacich" opatrení na panstve, ktorého príjmy na konci 17.storočia poklesli kvôli neustálym pohybom vojsk – či už cisárskych alebo povstaleckých, kedy boli poddaní neúnosne zaťažovaní veľkými porciami, vojenskými a stoličnými dávkami. Inštrukcia pre provizora je významným prameňom pre hospodárske dejiny.

Príslušníci vojenských jednotiek Habsburskej monarchie zo začiatku 18. storočia. / Rytina uhorského jazdca z obdobia tridsaťročnej vojny. (KLUČINA, Petr: Třicetiletáválka: obraz doby 1618-1648. Praha: Paseka, 2004)

Jablunkovské šance na mapách Prvého vojenského mapovania

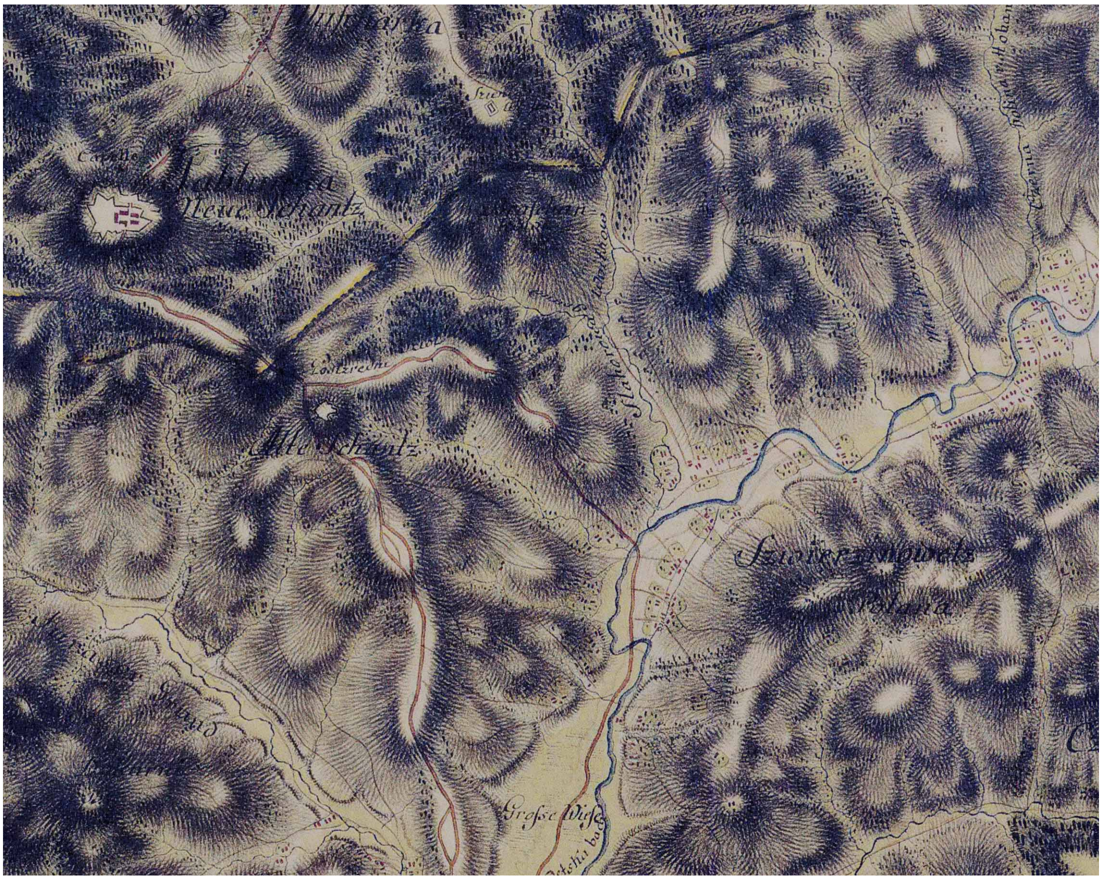
Mgr. Martin Turóci, PhD.

(2. časť)

Tento príspevok, ktorého prvú časť sme publikovali v predchádzajúcom čísle KM, sa venuje pevnostnému systému Jablunkovských šancov a jeho reflexii na mapách Prvého vojenského mapovania predstavujúcich jeden z najvýznamnejších kartografického projektov európskej histórie. Okrem podrobného vyobrazenia mapovaného územia celej Habsburskej monarchie tieto mapa dopĺňali i hodnotné kartografické opisy mapovaných oblastí. Mapy Prvého vojenského mapovania zachytávajú okrem iných lokalít i 4 hlavné pevnosti Jablunkovského systému – Veľké resp. Jablunkovské šance, Staré šance, Volské šance a Malé šance, o ktorých sa vďaka spomínaným kartografickým opisom môžeme dozvedieť i viaceré ďalšie významné poznatky.

JABLUNKOVSKÉ ALEBO NOVÉ ŠANCE (Jablunka oder Neü Schantz)

Stručnú zmienku o najväčšej a najvýznamnejšej pevnosti Veľkých (resp. Jablunkovský či Nových) šancoch nachádzame tiež pri

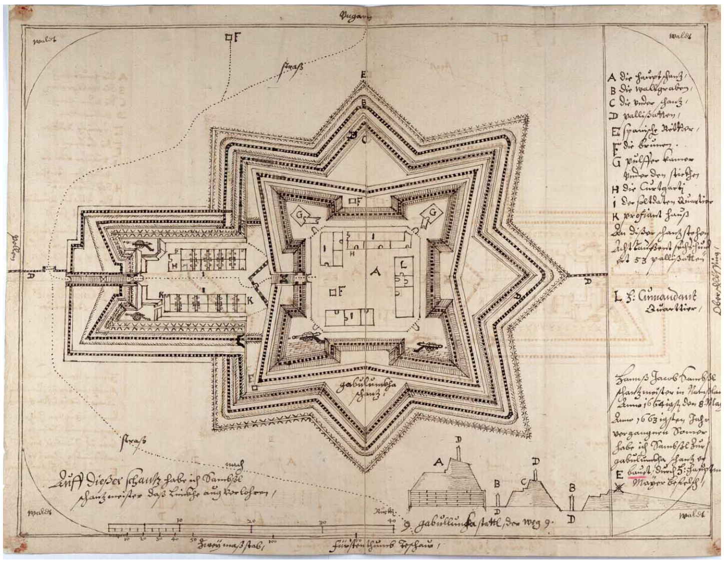

Pevnosti Staré a Veľké šance znázornené na mapovom liste Prvého vojenského mapovania. (KOLEKTÍV : Az első katonai felmérés. (DVD). Budapešť : Arcanum, 2004)

opise Svrčinovca, kde sa síce spomína iba v krátkosti pod názvom *(Jablunka oder Neü Schantz)*. O dôležitosti tohto vojenského objektu, ktorý mal v tom čase nezanedbateľný strategický význam, však svedčí skutočnosť, že mu kartografi následne vyhradili samostatnú kapitolu podobne, ako pri opise obcí.

Z opisov sa okrem iného napríklad dozvedáme i to, že cesta z pevnosti do Podmušiarky *(Pod Muscharka)* – čo bolo niekoľko usadlostí ležiacich v blízkosti hradskej medzi Veľkými šancami a Mostmi u Jablunkova – trvala ¼ hodiny pochodu (jedna hodina predstavovala vzdialenosť približne 3800 metrov, alebo 5000 krokov). Obec (či skôr osada) Mosty u Jablunkova *(Mostÿ)* bola od pevnosti vzdialená ½ hodiny, poľská obec Jaworzinka *(Jaborinka)* 3 ¼ hodiny a Svrčinovec *(Szwierzinowetz)* 1 hodiny pochodu. Peší presun k naďalej pevnosti Staré šance *(Alte Schanz)* zabral ¼ hodiny a do mestečka Jablunkov v Sliezsku *(Jablunka in Schlesien)* 2 hodiny.

Opisy nám tiež prezrádzajú, že lesy rastúce na ľavo od pevnosti smerom k vrchu Veľký Polom (1067,3 m n.m.), v opisoch nesprávne uvádzaný pod názvom *(Malipolum)* (ktorý však, ako správne poznamenali kartografi bol v tomto okolí najvyšší), a taktiež lesné porasty tiahnuce sa pozdĺž vrchu Beskyd (681 m n.m.) *(Beskid Berg)* na českej strane hranice až po Podmušiarku *(Pod Mu-*

Plán prestavby Veľkých šancov v roku 1663 podľa návrhu inžiniera Johanna Eusebia Mayera (Zemský archív v Opave)

scharka) boli veľmi husté a okrem niekoľkých peších chodníčkov úplne neprejazdné, čo významným spôsobom uľahčovalo obranu sliezskej hranice.

Najvýznamnejšiu komunikáciu predstavovala historická poštová hradská prechádzajúca priamo cez pevnosť, vďaka čomu mohla vojenská posádka s prehľadom kontrolovať pohyb medzi Uhorskom a Sliezskom. Ako sa ďalej dozvedáme z opisov *„Poštová hradská vedúca na Jablunkov (Jablunka) a Tešín (Teschen) v Sliezsku bola kvôli zlému mosteniu a mnohým rozbahneným úsekom už aj po slabom daždi pre ťažké povozníctvo ťažko prejazdná.“*

Z hľadiska výskumu tejto vojenskej pevnosti nepochybne najvýznamnejšiu časť predstavuje záverečná kolónka (Poznámky) *Anmerkungen* obsahujúca stručný, no výstižný opis pevnosti. Podľa záznamov vojenských kartografov vyhotovených začiatkom druhej polovice 18. storočia: *„Veľké šance predstavovali veľkú zo zeminy vybudovanú pevnosť s predsunutou hradbou chránenú 6 stôp hlbokou priekopou s krytými cestami a 2 murovanými bránami. Najvýznamnejšími objektmi boli budova veliteľstva, kasárne a ostatné stavby, ktoré boli taktiež murované a stáli vo vnútri pevnosti.“* Za dôležitý údaj môžeme považovať taktiež zmienku o tom, že: *„Tieto šance boli v tom čase ešte stále v dobrom stave.“* (Čo nepochybne súviselo s tým, že práve Veľké šance, ako jediná spomedzi pevností Jablunkovského priesmysku v tom čase mala vlastnú vojenskú posádku.)

Od juhu pevnosti dominoval (dominovať vo vojenskej terminológii znamenalo, že z daného miesta bolo možné konkrétny objekt palebne ovládať) vrch nazvaný *Postztredni Szial* (pravdepodobne išlo vrch Dejuvka 637 m n. m. na slovensko-českom pomedzí). Od severu zas bolo možné pevnosť a jej okolie kontrolovať z vrchu Beskyd *(Beskid Berge)*. Opisy ďalej uvádzajú, že v okolí pevnosti stálo niekoľko domov postavených z dreva. Tesne za priekopami, hneď pri ceste stála murovaná kaplnka, ktorej poloha je dobre viditeľná i na mapovom liste.

PODMUŠIARKA (Podmuscharka)

Zmienky o pevnostiach nachádzame i pri nasledujúcom opise usadlosti Podmušiarka *(Podmuscharka)* ležiacej na území dnešnej lokality Šance v Mostoch u Jablunkova. Podľa opisov usadlosť tvorili roztrúsené drevené

Niekoľko menších pevnôstok tvoriacich súčasť obrany Jablunkovského priesmyku – 1. Szienta Schanz, 2. Beskid Schanz, 3. Barzina Schanz. (KOLEKTÍV : Az első katonai felmérés. (DVD). Budapešť : Arcanum, 2004)

domce a chalupy tiahnuce sa po úpätí vrchu Beskyd *(Peskid Berges)* v tesnej blízkosti spomínanej hradskej cesty vedúcej na Mosty u Jablunkova *(Na Mostÿ)* a na Jablunkov *(Jablunka)* v Sliezsku.

Od Mostov u Jablunkova bola Podmušiarka vzdialená ¾ hodiny a od Jablunkova 1 ¾ hodiny pochodu. Neďaleko usadlosti stáli dve menšie pevnosti v opisoch spomínané ako *Beskid Schanze* (reduta na Studedičnom) vzdialená od osady ¾ hodiny a Sťaté šance *(Szienta Schanze)* (čo bola menšia štvorcová reduta ležiaca východne od Veľkých šancov na mieste dnešnej rovnomennej osady) vzdialená ½ hodiny pochodu.

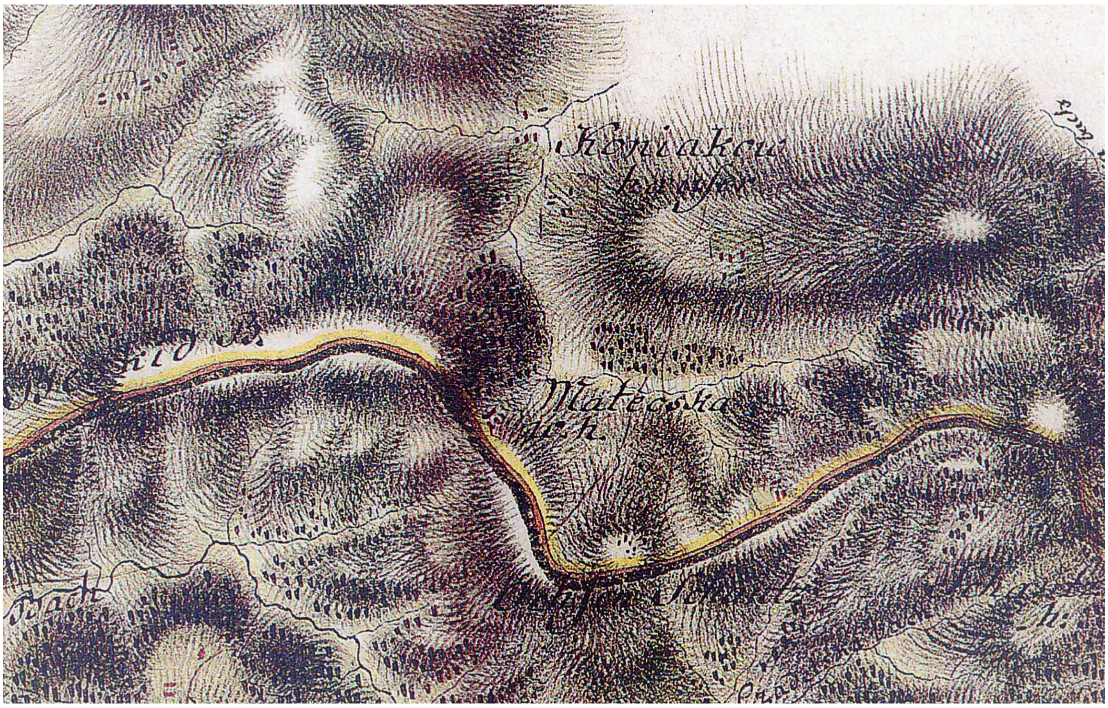
Obidva fortfikačné objekty opisy následne bližšie lokalizujú. *„Vpravo na chrbáte vrchu Beskid (Beskid Rucken) stoja zemené šance spolu s niekoľkými chalupami. Ďalšie šance stoja na lúkach Szienta (Szienta Wiesen).“*

O tunajšom vodstve sa dozvedám, že v blízkosti osady pretekal *Študenze Bach* (dnes potok Renštok) prameniaci na vrchu Beskyd *(Beskid Berg)*, ktorý tečie tesne popri domoch, odkiaľ prudko preteká údolím Šľahorovho potoka *(Slahorowa Grund)* a pri Svrčinovci *(Szwirtinowez)* sa vlieva do Čierňanky *(Czadetska)*.

Lesy rastúce v okolí Podmušiarky a pevnosti Veľké šance boli veľmi husté a na mnohých miestach prerastené mohutnými stromami, ktoré okrem niekoľkých peších chodníčkov neboli priechodné. Z vojenského hľadiska celému priestoru dominoval vrch Gírová 839,9 m.n.m. *(Gÿrowa berg)*, ktorý predstavoval najpozoruhodnejší vrch v okolí. Vďaka svojej výške a vhodnej lokalizácii poskytoval dobrý rozhľad na jednej strane až po Tešín *(Teschen)* v Sliezsku *(Schlesien)* a na druhej strane do Uhorska *(Hungarn)*.

JAWORZYNKA, Poľsko (Javorinka)

Zaujímavé informácie o jednej z menej známych pevností – Volských šancov tvoriacich najvýchodnejší bod celého pevnostného sys-

Pevnosť Volské šance a zájazdový hostinec Matheska. (KOLEKTÍV : Az első katonai felméres. (DVD). Budapešť : Arcanum, 2004)

tému nám prináša opis poľskej obce Jaworzynka *(Javorinka)*. Táto obec v čase mapovania patrila k Uhorsku, nárok na ňu si však uplatňovalo i Poľsko, ku ktorému bola neskôr, keď sa jeho územie stalo súčasťou Habsburskej ríše i pripojená.

Od susedných sídel Jaworzinku delili nasledujúce vzdialenosti. Cesta do obce Čierne *(Csarno)* trvala 1 ½ hodiny, do *Podmušiarky (Podmuscharka)* 2 ¾ hodiny a do Skalitého *(Skalitz)* 1 hodiny pochodu.

Vojenskí kartografi Jaworzynku opísali ako dlhú dedinu s roztrúseným osídlením ležiacim čiastočne na horských chrbtoch a sčasti na svahoch Beskýd *(Beskidrucken)*. Jeden zo strategicky najvýznamnejších objektov predstavoval známy prícestný hostinec Mateska *(Matheska wirthaus)* postavený z dreva stojaci v blízkosti významnej cesty spájajúcej územie Poľska s Uhorskom a Sliezskom.

Neďaleko od hostinca na svahoch vrchu Ochodzita (895 m n. m.) *(Trojaska Bergs)* opisy spomínajú tzv. šancové domy *(Schanz Calluppen)* čo bolo niekoľko drevených chalúp roztrúsených v lesoch v blízkosti poľskej hranice *(Pohlnischen Gränze)*. Pevnosť Volské šance *(Ochsenschanz)* stála v priestore medzi touto lokalitou a hostincom Matheska *(Matheska)*.

Pri zmienke o vodstve opisy uvádzajú, že pod vrchom Ochodzita pramenia 3 potoky, ktoré rozhraničujú 3 krajiny. Čierňanka *(Czadetschka)* tečie do Uhorska, Olša *(Olsa)* do Sliezka a ako Czerna *(Zirno)* odteká do Poľska.

Ďalšiu zmienku o Volských šancoch nachádzame pri opisoch lesných porastov, kde sa dozvedáme okrem iného i to, *„že v priestore po oboch stranách potoka Čierňanka na (horskom) chrbte pri dlhých lúkach, smerom*

k starým Volským šancom (alten Ochsenschanz) rástli vysoké a husté lesné porasty, ktoré okrem miestnych ciest boli úplne nepriechodné." Za pozornosť v tomto prípade stojí, že opisy spomínajú pevnosť ako staré Volské šance, čo s najväčšou pravdepodobnosťou naznačuje, že objekt, ktorý bol už dlhšiu dobu opustený postupne schátral.

Najvýznamnejšiu komunikáciu predstavovala vozová cesta prechádzajúca dedinou po horskom chrbte Beskýd, ktorá sa vyznačovala veľmi dobrými prejazdnými vlastnosťami. To však neplatilo pre cesty vedúce na Bukovec *(Bukowez)* a na Istebnu *(Istebne)* použiteľné len pre ľahké povozníctvo.

Z tunajších horstiev mali strategický význam predovšetkým dva vrchy. Časti dediny dominoval vrch Czolok *(Czolok)*, druhú časť bolo možné kontrolovať z vrchu Ochodzita *(Trojacska Berg)*, ktorý bol najvyšší v okolí a poskytoval veľmi dobrý výhľad do vnútrozemia Uhorska.

Literatúra

JESENSKÝ, Miloš – ONDŘEKA, Zbyšek – TURÓCI, Martin: *Regionálny dejepis Kysúc a Tešínska/ Regionální dějepis Kysuc a Těšínska*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2014.

KOLEKTÍV: *Az első katonai felmérés*. (DVD). Budapešť : Arcanum, 2004

KRŮL, Martin – NOVÁKOVÁ, Pavlína: *Jablunkovské šance*. Český Tešín : Muzeum Těšínska, 2005

MAJERČÍKOVÁ, Danka: *Nálezy zo šancí na Kysuciach*. In: *Terra Kisucensis IV*. Čadca, 2011.

TURÓCI, Martin: *Historická topografia Kysúc. Kysuce na tajných mapách Prvého vojenského mapovania (1763 –1787)*. Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2010.

Rekonštukcia „cholvarku“ nad Chmúrou

Mário Janík

„Cholvarky“ sú jedným z architektonických špecifík kysuckého regiónu. Ide o hospodárske stavby slúžiace na ustajnenie dobytka, pasúceho sa na odľahlých podhorských lúkach a zároveň na ubytovanie pastiera. V Múzeu kysuckej dediny sa zachovali tri takéto stavby s prívlastkom „in situ“, čo znamená že stoja na mieste, kde ich pôvodný majiteľ postavil.

Jedným z nich je cholvarok nad zaniknutou staničkou Chmúra. Vzhľadom k tomu, že objekt sa nachádza mimo prehliadkovú trasu, venovala sa mu v minulosti minimálna starostlivosť. Išlo viac-menej iba o zhodenie snehu zo strechy v zimnom období. V strešnej krytine sa postupne jednotlivé šindle rozpadli a dlhé roky tak do objektu pršalo, čím dochádzalo k degradácii strešnej ale i nosnej konštrukcie. Erózia pôdy v smere od cesty k stavbe zasa mala za následok upchatie drenážneho jarčeku a tak si voda hľadala cestu i popod objekt. Vďaka uvedeným skutočnostiam a poveternostným vplyvom došlo v roku 2018 k preboreniu strechy a obvodových trámov z východnej strany cholvarku. Reálne mu hrozil zánik.

V roku 2019 sa vykonali prvé záchranné práce, keď sa objekt vďaka projektu Pamiatkového úradu SR Pro Monumenta zastabilizoval, čím sa zabránilo jeho ďalšej degradácii. V tomto roku bola záchrana cholvarku úspešne zavŕšená, keď v júli bola ukončená jeho komplexná rekonštrukcia.

Rekonštrukčné práce realizovala firma ROD –HAR s.r.o sídliaca v Hervatove v okrese Bardejov, ktorá sa úzko špecializuje na rekonštrukcie drevených budov a v minulosti zrekonštruovala okrem iného i viaceré drevené kostolíky zaradené do zoznamu kultúrneho dedičstva UNESCO.

Pred samotným začatím prác vykonal majiteľ firmy pán Harčár prieskum objektu s príslušnými meraniami, po ktorom zostavil súpis potrebného materiálu. Jednotlivé nové drevené komponenty zabezpečili zamestnanci Kysuckého múzea. Následne už mohla nastúpiť k samotným záchranným prácam pracovná skupina, pozostávajúca z troch pracovníkov firmy, ktorým podľa potreby asistovali aj pracovníci múzea. Najskôr bola stavba rozobratá od strechy až k najnižšie položenému zhnitému obvodovému brvnu, pričom však boli ponechané všetky zdravé časti. Rozpadnutá podmurovka z kameňa bola opravená, chýbajúce kamene boli doplnené novými, dovezenými z potoka. Následne sa už začali osádzať jednotlivé brvná obvodových stien z nového dreva. Po „vytiahnutí“ obvodových stien a priečky do pôvodnej výšky bola zhotovená konštrukcia krovu z krokiev a strešných lát. Na konštrukciu bola osadená šindľová krytina, čím bola úloha od-

borníkov z východu republiky ukončená. Tí ešte na záver svojej „kysuckej misie“ pred návratom domov stihli vymeniť niekoľko spráchnivených brvien obvodových stien, resp. ich častí na obytnom dome č. 56 v usadlosti U Rybov. Ďalšie práce už boli a budú v réžii zamestnancov KM. V prvom rade bolo treba zlikvidovať poškodenú drevnú hmotu, odstránenú zo stavby. Keďže bola napadnutá rôznymi vývojovými štádiami drevokazného hmyzu a plesňami, zvolilo sa spálenie za dodržania všetkých protipožiarnych opatrení v bezpečnej vzdialenosti od cholvarku. Z južnej, východnej a západnej strany bol vykopaný kanál, do ktorého bola osadená drenážna rúra prekrytá textíliou a obsypaná štrkom a následne prekrytá plochými kameňmi z potoka. Z interiéru bol vyvezený stavebný odpad a prebytočná hlina. Okolie cholvarku bolo upravené, zvyšky stavebného dreva odvezené. Do najbližšej sezóny zostáva dobudovať drevený podlahový rošt v interiéri.

Aj keď v prípade cholvarku ide o jednoduchú stavbu vybudovanú najmä účelne, jej rekonštrukciou boli zachránené veľké kultúrne hodnoty podčiarknuté ešte vyššie spomenutým prívlastkom in situ. Podobné stavby sa už dnes nebudujú a pod tie, ktoré ešte v odľahlých častiach chotárov kysuckých obcí stoja, sa už tiež začína podpisovať zub času. Z tohto dôvodu sme veľmi radi, že sa túto stavbu podarilo zachrániť pre nás ale i nasledujúce generácie.

Demontáž stavby a odstraňovanie zhnitých drevených komponentov. (Foto: Marián Liščák)

Objekt po demontáži zhnitých častí a osadení prvých drevených brvien. (Foto: Mário Janík)

Obvodové steny po rekonštrukcii. (Foto: Mário Janík)

Montáž krovu (Foto: Mário Janík)

Pokrývanie krovu dreveným šindľom (Foto: Marián Liščák)

Pohľad na západnú časť po rekonštrukcii (Foto: Marián Liščák)

Východná časť po rekonštrukcii (Foto: Marián Liščák)

Krížovou cestou

Zuzana Jesenská Kubicová – Mgr. Petra Ondrová

Múzeum kysuckej dediny vo Vychylovke je situované v malebnej prírodnej scenérii Kysúc a autenticky dokumentuje život v tejto oblasti počas minulých storočí. Zobrazuje spôsob vidieckeho osídlenia pôvodných obyvateľov Kysúc, v kontexte náročných klimatických podmienok, ktoré boli a sú dodnes pre túto oblasť typické. Napriek miernemu podnebnému pásmu tu má počas roka slovo dlho pretrvávajúca zima, ktorá začína začiatkom novembra a na konci apríla tu nie je výnimkou súvislá vrstva mokrého snehu. Práve chlad a vlhkosť sú podmienky, ktoré robia miestnym konzervátorom najväčšie starosti.

Niekoľko sezón zdobilo 14 obrazov krížovej cesty kaplnku Panny Márie. Krížová cesta pochádza z roku 1902 a bola privezená z USA Jozefom Drugom, učiteľom a zároveň richtárom obce Povina. Náročné klimatické podmienky zanechali stopy i na tomto súbore obrazov, a preto bolo nutné pristúpiť ku konzervácii a reštaurovaniu. Kolekcia 14 obrazov znázorňujúcich zastavenia krížovej cesty bola zhotovená olejomaľbou na plátno. Obrazy sú vsadené do reliéfneho dreveného rámu, so štukovým zdobením zo sadry. K rámu je na vrchnej časti pripevnený drevený krížik s podstavcom, do ktorého boli vyryté ornamenty a namaľované označenia rímskou číslicou. Z rámu s podkladom hnedej farby vystupujú ornamenty patinované metalickou farbou v odtieni mosadze. Celý vonkajší povrch rámu je natretý jemným filmom priehľadného laku, ktorý časom zmenil farbu. Zadná strana rámu je bez náteru s kovovým kruhovým háčikom na uchytenie obrazu na stenu.

Olejomaľba bola na všetkých obrazoch čitateľná a do určitej miery znečistená usadením prachových častíc. V prípade maľby sa na obrazoch, označených číslom zastavenia II, III, VI, XIII krížovej cesty, nachádzala v niektorých častiach popraskaná maliarska hmota a miestami strácajúca farebnosť.

Rámy obrazov vykazovali značné poškodenie. Obsahovali množstvo chýbajúcich alebo uvoľnených sadrových úlomkov, nachádzali sa tam aj zdeformované kúsky sadrových odliatkov, ktoré naznačujú predošlé pokusy o opravu. Niektoré spoje priľahlých častí rámu mali malé štrbiny, ktoré miestami nedoliehali. V prípade zastavenia krížovej cesty s označením IX bol ulomený spoj medzi rámom a dreveným podstavcom s krížom. Zadná časť rámov ostala zachovalá. Zadávateľom bola určená priorita obrazy vyčistiť, nakonzervovať a zreštaurovať poškodené rámy.

Kurátor v spolupráci s konzervátormi navrhli nasledovný postup technológie konzervovania a reštaurovania expozičných predmetov a ich zdôvodnenie:

-Dôkladné nafotenie expozičných predmetov.

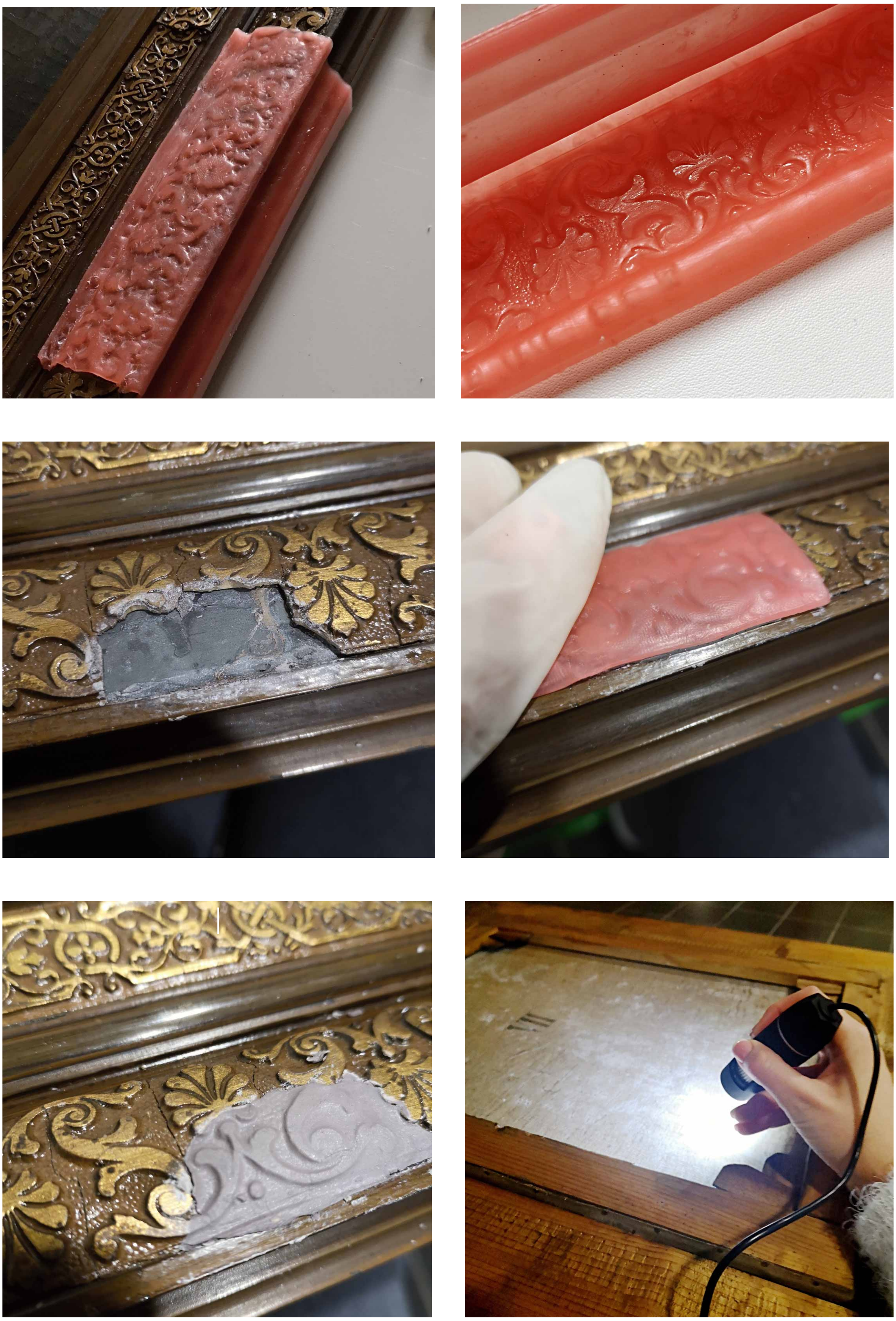
- Zachytiť a označiť všetky úlomky tak, aby sa zachovalo čo najviac pôvodného rámu.
- Očistiť rámy od prachu a nečistôt z prednej časti jemným štetcom a vlhčeným vatovým tampónikom. Zo zadnej strany šetrne vysať nečistoty.
-Očistiť olejomaľbu a plátno od prachu a nečistôt latexovou hubou a jemným štetcom.
-Preskúmať zadnú stranu plátna a rámu digitálnym mikroskopom a adekvátne ošetriť, nakonzervovať.
-Vykonať skúšky na správne nariedenie disperzného lepidla, aby si zachovalo svoje vlastnosti a zároveň po zaschnutí nezanechalo viditeľné stopy.
-Zafixovať pevné časti rámu riedeným disperzným lepidlom a nalepiť zachytené úlomky na pôvodné miesto.
-Vykonať skúšky odtlačkov z plastelíny, na malej nepoškodenej časti rámu.
-Vyhotovenie identických a nadväzujúcich sadrových odliatkov chýbajúcich častí rámu a zdobenia, vyplniť a zjednotiť štrbiny.
-Zafixovať a naimpregnovať nové časti sadrových odliatkov, kvôli spevneniu a hlavne k zamedzeniu vysokej absorpčnej schopnosti sadry, ktorá by mohla ovplyvniť farebnú stálosť nanesených farieb.
-Farebne zjednotiť obnovenú časť s tou pôvodnou.
- Vyhotoviť písomnú a fotografickú dokumentáciu priebehu reštaurovania.

Priebeh a technologický postup konzervovania a reštaurovania:

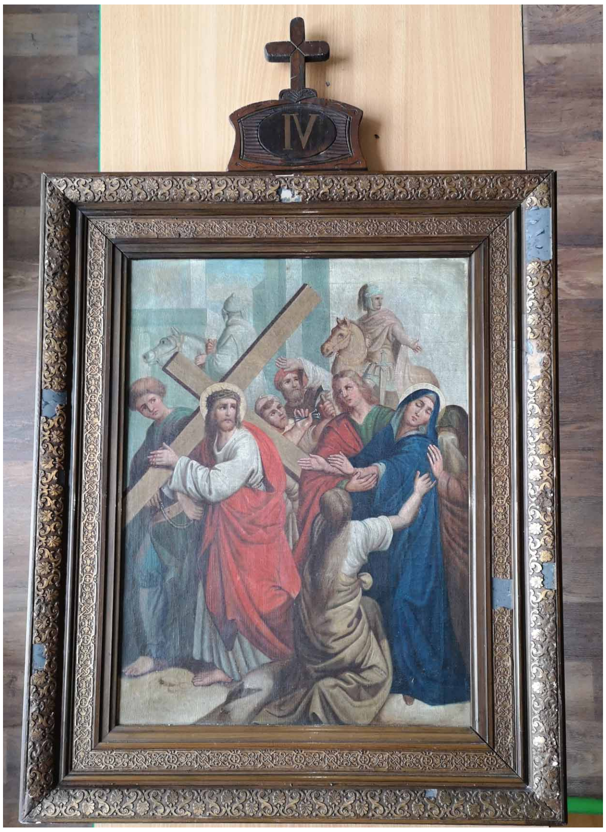
Pred začatím prác sa po rozbalení odrazov zachytili a označili odpadnuté úlomky z rámov. Obrazy sa dôkladne nafotili a očíslovali. Nasledovalo očistenie rámu. Zo zadnej strany sa rám očistil jemným vysatím nečistôt a z prednej strany jemným štetcom a vlhčenými tampónikmi. V úzkych štrbinách bola použitá vatová tyčinka. Digitálnym mikroskopom sa preskúmalo plátno zo zadnej strany, aby sa vylúčil výskyt plesne a v prípade rámu poškodenie drevokazným hmyzom. Plátno aj rám nevykazovali žiadne známky organického poškodenia. Na čistenie plátna sa použil jemný štetec. Vykonala sa skúška latexovou hubou na malom kúsku maľby. Následne sa použitím latexovej huby vyčistila olejomaľba len v miestach nepoškodenej maľby. Dôkladným zakrytím zadnej časti obrazu plastovou fóliou a maliarskou páskou, ako i bočných hrán rámu sa nakonzervovala zadná časť rámu konzervačným prípravkom proti škodcom, riedeným vodou v pomere 1:1. Po dôkladnom vysušení na vzduchu sa pokračovalo rekonštrukciou prednej časti rámu. Priesvitnou plastovou fóliou, ktorá sa vsunula medzi plátno a rám, sa zabezpečila ochrana plátna proti poškodeniu. Pinzetou sa preskúmala stabilita ostatnej časti rámu. V miestach, kde sa našli uvoľnené časti sadrového ornamentu, sa nanieslo disperzné lepidlo na papierovom prúžku a vsunulo sa pod pinzetou nadvihnutú štrbinu. Zachytené úlomky sa rozložili a vliepali na miesta, z ktorých boli uvoľnené. V prípade IX zastavenia sa na ulomenom drevenom krížiku s podstavcom vyčistila jamka na spojovací kolík od triesok. Ulome-

ný kolík sa nahradil novým, ktorý spevnený disperzným lepidlom spojil obe časti rámu dohromady. Na malom kúsku zachovalej časti rámu sa urobila skúška odtlačkov z plasteliny. Plastelína sa dala schladiť, aby sa pri odobratí odtlačku nezdeformovala. Následne sa vykonali skúšky odtlačkov do sadry. Pokusmi sa zistilo, že napriek veľkému úsiliu sa plastelína nepatrne deformovala, čo malo veľký vplyv na odtlačky. Úvahami a hľadaním modelárskej hmoty, ktorá by bola dostupná a spĺňala kritéria jednoduchého opracovania a vytuhnutia na vzduchu, sa pokusmi osvedčili voskové plátky. Dokonale kopírovali štukové ornamenty a jednoducho sa s nimi pracovalo. Plátok sa nahrial v teplej vode a po priložení na ornament sa hladením vatovým tampónikom odtláčal do hmoty. Pokusy na skúšobnej sadrovej hmote preukázali detailné odtlačky. Pokiaľ sme odtlačky chceli použiť priamo na rám, musela sa vylúčiť sadra . Reliéfne zdobenie bolo takmer ploché a hrúbka sadrových reliéfov miestami nedosahovala ani 1 milimeter, preto sa musel zvážiť spôsob a materiál, ktorým sa budú chýbajúce plochy a štrbiny vypĺňať. Po zvážení viacerých materiálov sa vybrala za najvhodnejšiu modelovacia hmota tvrdnúca na vzduchu. Tá nevyžadovala žiadne komplikované a predmet ohrozujúce vytvrdzovanie. Naniesla sa v tenkej vrstve, ktorá vyplnila chýbajúcu časť reliéfu. Mäkká a dobre tvarovateľná hmota bola priam ideálna na vtláčanie voskových odtlačkov a vytváranie identických kópií reliéfov pre čo najdokonalejšie a trvácne zjednotenie výsledného efektu. Osvedčila sa i pri tmelení špár. Po zaschnutí sa hmota naimpregnovala disperzným lepidlom a zároveň zafixovala k rámu. Takto bol podklad pripravený na kolorovanie. Tieto postupy sa aplikovali na celej kolekcii obrazov. Priebeh reštaurátorsko-konzervátorských prác bol priebežne dokumentovaný. Cieľom reštaurovania a konzervovania bolo prinavrátiť danému dielu jeho výtvarnú a estetickú hodnotu, stabilitu a zastaviť proces degradácie.

Výsledkom niekoľkomesačnej práce je kolekcia obrazov pripravená na opätovnú prezentáciu verejnosti v kaplnke Panny Márie vo Vychylovke. Pri práci konzervátorov s obrazmi boli objavené zaujímavosti ako sú malé nuansy autora. Na niektorých obrazoch je citeľne odlišný rukopis portrétov. Pri maliarsky precíznych a proporčne zvládnutých portrétoch sa objavujú aj ľudské tváre remeselne nezvládnuté či dokonca disproporčné. A to i napriek tomu, že farebnosť a štýl maľby bol zachovaný a jednotný. Podobne to bolo v prípade rímskeho vojaka, kde sa v oblasti jeho rukáva vynímala ľudská tvár. Rekonštrukcia teda priniesla aj otázky. Jedná sa o premaľby plátna alebo ide o viacerých maliarov, ktorí na maľbe pracovali? Možno tieto zvláštnosti pripísať únave či nesústredenosti autora? Veríme, že návštevníci Múzea kysuckej dediny vo Vychylovke si budú môcť čoskoro pozrieť výsledok práce konzervátorov a osobne preskúmať malú záhadu autora.

Postup pri reštaurovaní obrazu:
1. negatív, 2. forma,
3. chýbajúci kus,
4. odtláčanie formy,
5. doplnený reliéf,
6. kontrola výskytu plesne mikroskopom
(Foto: Petra Ondrová)

Stav obrazu pred (hore) a po reštaurovaní (Foto: Zuzana Jesenská Kubicová)

Obrys tváre na rukáve jazdca (Foto: Zuzana Jesenská Kubicová)

Akvizícia judaík v roku 2019 – podpora FPU

Mgr. Andrea Paráčová

Kysucké múzeum v Čadci, organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja, získalo v roku 2019 do svojich zbierok judaiká v celkovej hodnote 5985 Eur. Kúpiť ich mohlo vďaka dotácii Fondu na podporu umenia, ktorý túto akvizíciu podporil sumou 5685 eur. Dotácii predchádzala ponuka na odkúpenie judaík od súkromného zberateľa z Čadce a zasadnutie komisie na tvorbu zbierok, ktorá ju schválila.

Termínom „judaiká" sa označujú židovské rituálne predmety používané v synagóge i domácnostiach, ako aj iné predmety viažuce sa k životu židovskej komunity i súkromných osôb. Múzeum tak do svojich zbierok získalo chanukový svietnik , vysoký 48 cm, postriebrený, značený Marcin Jarra, skladajúci sa z dvoch častí – štíhleho profilovaného drieku na okrúhlej základni a ramena s ozdobne tepanými konzolami v podobe okrídlených mýtických tvorov (možno grifov). Na ramene je osem kalíškov na olej, kolmo naň vychádza krátke ozdobné rameno s deviatym svetlom (kalíškom), od ktorého sa zapaľujú ostatné. Z opačnej strany sa nachádza háčik na zavesenie nádobky s olejom, ktorá je v podobe baňatého džbánika so širokým pyštekom súčasťou svietnika. Svietnik sa rozsvecuje pri sviatku Chanuka. Tento Sviatok svetiel pripomína znovu zasvätenie jeruzalemského chrámu a jeho hlavným obradom je zapaľovanie svetiel po dobu osem dní. Osem dní na pamiatku zázraku, kedy posledný džbánik rituálneho oleja vydržal horieť v Chráme na miesto jedného dňa osem dní. Svetlá sa počas sviatku zapaľujú postupne, každý deň jedno.

Získaná bola tiež mohutná nádoba na olej z hnedého skla. Nádoba má valcovité telo s vyobrazením symbolov judaizmu – sedemramenného svietnika (menora), Dávidovej hviezdy a páru symetricky umiestnených levov ako ich ochrancov. Zaujímavým predmetom, ktorý pribudol do zbierok, je budík (mosadz, sklo, kov) s okrúhlym hebrejským ciferníkom s kolorovanou kresbou židovskej radnice v Prahe a nápisom (*Magistrata domo de Hebroj Praha Prague*) a taktiež rituálny strieborný tepaný pohár rakúsko – uhorskej proveniencie vysoký 16,5 cm s rýdzosťou Ag 800/1000.

Ďalším predmetom získaným vďaka dotácií FPU je sederová misa resp. podnos, používaná pri rituálnej večeri na sviatok Pesach, ktorý pripomína odchod Izraelcov z Egypta. Slávi sa po dobu osem dní, počas prvých dvoch sa koná slávnostná večera tzv. seder, pri ktorej sa predčíta z pesachovej hagady (kniha o odchode z Egypta) a jedia špeciálne jedlá. Misa je okrúhla, mosadzná, maľovaná, s bohatými výjavmi o odchode z Egypta. Po obvode sú priehlbiny na jednotlivé rituálne jedlá, označené nápismi.

Okrem toho, zakúpený bol aj nábytok pochádzajúci z bytu rabína zo židovskej fary,

ktorá stála pôvodne na dnešnej Palárikovej ulici, neďaleko synagógy. Ide o rozťahovací jedálenský stôl so štyrmi stoličkami s koženkovým čalúnením, posteľ a nočné stolíky.

Práve vďaka podpore FPU sa mohli do múzea dostať predmety, ktoré by za iných okolností nebolo možné zakúpiť a ktoré výrazne obohatia zbierkový fond. Veríme, že ich širokej verejnosti budeme môcť predstaviť napr. v plánovanej expozícii k dejinám Čadce a okolia.

Literatúra

KOSÁKOVÁ, Eva et al: *Slovník judaik*. Židovské múzeum v Prahe, 2004.

1. Budík s hebrejským nápisom, 2. Sederová misa na Pesach, 3. Džbánik na olej, 4.Chanukový svietnik s džbánikom na olej, sederová misa na Pesach, rituálny pohár 5. Fľaša na olej (Kysucké múzeum v Čadci

Akvizíciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.
Fond je hlavným partnerom projektu.

fond
na podporu
umenia

Pódium s ocenením (Foto: Vladimír Homola)

Výročná cena časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2019 – Kysucké múzeum medzi tromi nominovanými

Mgr. Vladimír Homola

V priebehu roku 2019 vypracovalo Kysucké múzeum projekt zameraný na akvizíciu súboru hasičských predmetov v snahe získať prostriedky z Fondu na podporu umenia. Zdĺhavé prípravy projektu a fotodokumentácie boli napokon úspešné a Kysuckému múzeu sa v auguste minulého roka podarilo do svojho zbierkového fondu získať 161 hasičských predmetov. Táto akvizícia bola zavŕšením dlhodobej snahy múzea o rozšírenie dovtedy málopočetného fondu požiarnictva. Prvýkrát sa múzeum pokúsilo o získanie spomínaných predmetov už v roku 2018, kedy však nebolo úspešné. O to väčším zadosťučinením bol zisk rozsiahleho súboru hasičských predmetov v roku 2019. Predmety boli

zakúpené od súkromného zberateľa, zanieteného nadšenca pre dejiny požiarnych zborov a dlhoročného hasiča z povolania slúžiaceho v miestnom Hasičskom a záchrannom zbore v Čadci, pána Jozefa Oravca. Získanie predmetov bolo možné, vďaka spomínanej dotácii z Programu 5.2.2 / Akvizícia múzeí Fondu na podporu umenia vo výške 11600 € a 5,004% spoluúčasti Kysuckého múzea na financovaní v hodnote 616 €

Od zisku predmetov 12. augusta 2019 začalo ich ošetrenie, označovanie, fotenie a elektronické spracovanie v katalogizačnom module ESEZ 4G. Získaný súbor 161 hasičských predmetov sa Kysucké múzeum rozhodlo prihlásiť v rámci nominácie na každoročnú výročnú cenu za rok 2019 organizovanú časopisom Pamiatky a múzeá v kategórii akvizícia. Okrem tejto kategórie sa výročné ceny udeľujú v rámci nominácii na objav/nález, expozíciu, výstava, publikácia, menšia publikáciu/drobnú tlač/periodiká, obnovu/adaptáciu, reštaurovanie, akciu/podujatie/ dlhodobé projekty, audiovizuálne diela a multimédiá. Pamiatky a múzeá je revue pre kultúrne dedičstvo a má celoslovenskú pôsobnosť. Vydáva ho Slovenské národné múzeum spoločne s Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky a vychádza každé 3 mesiace. Jednotlivé čísla vychádzajú kontinuálne už od roku 1952.

Podmienkou na prihlásenie do súťaže bolo odoslanie prihlášky. Prihlášku dopĺňal článok, ktorý mapuje históriu požiarnych zborov na Kysuciach. Tento článok tiež približuje akvizíciu súboru hasičských predmetov. Nominované akvizície naprieč celým Slovenskom boli v priebehu júla 2020 nakrútené štábom pod režisérskou taktovkou Emílie Ondriašovej. Výsledné dokrútky následne pomohli odbornej porote pozostávajúcej z členov redakčnej rady časopisu Pamiatky a múzeá k vybratiu finálových trojíc naprieč jednotlivými kategóriami. Akvizícia hasičských predmetov, ktorá rozšírila zbierkový fond Kysuckého múzea, napokon postúpila do tohto užšieho výberu. Slávnostné odovzdávanie výročných cien časopisu Pamiatky a múzeá sa malo uskutočniť 8. októbra 2020 v Starej tržnici v Bratislave. Pôvodne na odovzdávaní mali byť prítomní traja zástupcovia Kysuckého múzea (zástupca riaditeľky, projektový manažér a príslušný kurátor nominovanej akvizície). So zhoršujúcou sa pandemickou situáciou kvôli vírusu COVID-19 a blížiacim sa termínom výročných cien, nastala otázka, či sa podujatie bude konať.

V rámci preventívnych opatrení bol skresaný počet účastníkov. Z Kysuckého múzea prišla napokon pozvánka len kurátorovi nominovaných hasičských predmetov. Napriek tomuto kroku zo strany organizátorov bolo otázne, či sa slávnostné odovzdávanie cien vôbec uskutoční. Definitívne potvrdenie konania slávnostného odovzdávania prišlo 5.10.2020. Kurátor fondu podnikol 8. októbra služobnú cestu do Bratislavy na slávnostné odovzdávanie cien. Nácvik programu začal o 16:15 v priestoroch Starej tržnici. Kvôli pandemickým opatreniam bol nielen znížený počet hostí, ale takisto aj prestavaná scéna a celý program sa dial bez účasti divákov.

Tohtoročný 29. ročník výročných cien časopisu Pamiatky a múzeá bol výnimočný

v tom, že sa prvýkrát konal pre kamerami RTVS. Program režíroval Peter Núñez a večerom sprevádzal moderátor Slovenského rozhlasu, spisovateľ a hudobník Štefan Chrappa. Kvôli zachovaniu bezpečnosti boli okrem povinných rúšok jednotlivé kategórie vyhlasované oddelene. Výsledky každej kategórie vyhlasovali osobnosti kultúrneho a verejného života. Medzi inými bol prítomný napríklad zástupca ministerstva kultúry a takisto šéfredaktor časopisu Pamiatky a múzea PhDr. Peter Maráky a ďalší. Program bol doprevádzaný klasickou hudbou hranou na violončelo. V kategórii akvizícia boli okrem Kysuckého múzea nominované aj: Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici s mestom Banská Štiavnica a Svetro, spol s.r.o. (za akvizíciu kolekcie predmetov dokumentujúcich históriu, sortiment a výrobný proces textilného podniku Pleta) a Múzeum mesta Bratislavy (za akvizíciu memorandového náramku rozširovaného na pamiatku memorandového zhromaždenia v Martine 6. až 7. júna 1861). Výročná cena napokon putovala do Banskej Štiavnice.

Slávnostné odovzdávanie výročnej ceny časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2019 bolo odvysielané v sobotu 24. októbra 2020 o 20:10 hod na Dvojke.

Obrazová príloha

Ukážka z akvizície hasičských predmetov. (Foto: Petra Ondrová)

Akvizíciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Fond je hlavným partnerom projektu.

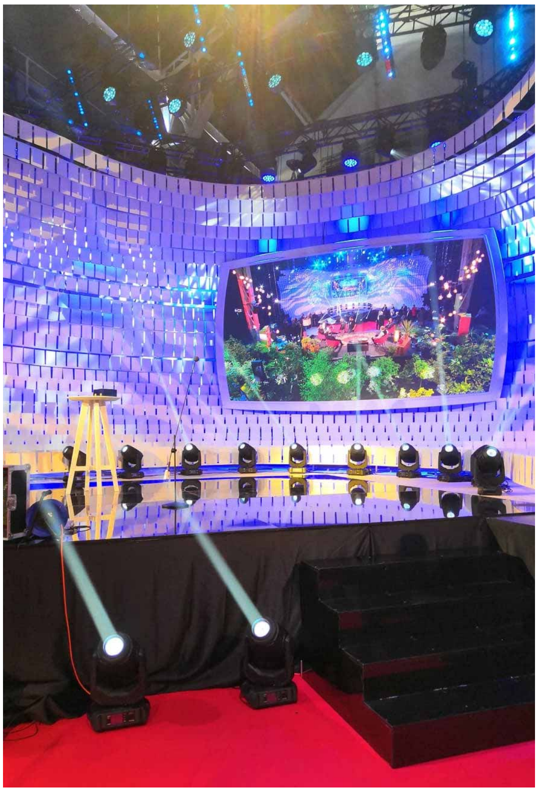
fond na podporu umenia

Priečelie budovy Starej tržnice v Bratislave kde sa konal 29. ročník

Posledné prípravy scény počas nácviku

Pódium počas generálnej skúšky (vľavo)

Odovzdávanie cien optikou kamery RTVS (vpravo hore)

Režisér Peter Núñez počas príprav nakrúcania (Foto 5x: Vladimír Homola)

Elity Kysúc

PhDr. Daniel Husárik

Chcete sa dozvedieť niečo o živote a diele známych-neznámych Kysučanov? Ak áno, práve pre vás je určená výstava Elity Kysúc, ktorá je sprístupnená v renesančnom kaštieli v Radoli. V architektonicky čistom priestore na poschodí kaštieľa čaká na návštevníka dvanásť presklených dizajnových vitrín, v ktorých sú inštalované originálne zbierkové predmety jednoznačne určujúce životné povolanie vybranej osobnosti. Zbierkové predmety majú dvojaký charakter. Ide o veci, ktoré daná osobnosť vytvorila alebo boli jej súkromným majetkom. Druhú skupinu tvoria objekty so symbolickým významom, čo znamená že na základe poznatkov života a diela dotvárajú celkový rámec individuality. Cieľom bolo prezentovať najmä zbierkové predmety Kysuckého múzea v Čadci. Išlo o výber z fondov História a Etnografia. Na výstave tak možno vidieť okrem písomností a tlačovín, predmety z oblastí dejín vied a techniky, vojenstva, školstva, cirkevných dejín, umenia, pamiatkovej starostlivosti, archeológie a etnografie. Široký záber „výstavných kúskov" pomohli doplniť viacerí jednotlivci a Inštitúcie. Vďaka patrí Kysuckej knižnici v Čadci za zapožičanie predmetov z osobných pozostalostí spisovateľov Štefana Atilu Brezányho a Jozefa Hnidku. Mestská knižnica v Kysuckom Novom Meste poskytla fotografie stavebného odborníka Jozefa Harvančíka. Považské múzeum v Žiline zapožičalo lekársky kufrík z obdobia pôsobenia doktora Ivana Hálka na Kysuciach. Ďalej veľkoformátový obraz od akademického maliara Imricha Weinera-Kráľa s vyobrazením MUDr. Hálka pri terénnej práci na Kysuciach. Pán Mário Janík poskytol na prezentáciu zo svojej súkromnej zbierky vzácne tlače, ktoré sa autorstvom viažu k pedagógovi a priekopníkovi organizovanej turistiky na Kysuciach – Viliamovi Galvánkovi. Nemenej zaujímavý je i odznak vydaný pri príležitosti inštalácie pamätnej tabule na rodný dom kňaza-básnika Andreja Majera. Pán Peter Tkáčik doplnil priestor venovaný Viliamovi Galvánkovi o historický vojenský kompas a vojenskú buzolu. Originálne tlačené diela pedagógov, redaktorov a národovcov Bielekovcov boli zadovážené formou dlhodobej výpožičky zo Slovenskej národnej knižnice v Martine. Z odbornej knižnice Kysuckého múzea sú vystavené knihy z osobnej pozostalosti MUDr. Ivana Hálka, ale aj výnimočné trojzväzkové dielo *Slovenské hrady* od slovenského „hradológa" Ľudovíta Janotu.

S kým sa možno ešte na výstave stretnúť? Okrem spomínaných mien je to etnograf Adam Pranda, ktorý na Kysuciach skúmal a dokumentoval kraslice a riečice. Rodák zo Skalitého Jozef Potočár bol pedagógom a zároveň dirigentom svetového mena. Nechýba zanietený regionálny historik Rudolf Matter, inak povolaním nadlesný a richtár. Túžba po-

znať vlastný región po geograficko-lexikálnej stránke vyvrcholila u pedagóga Dominika Choluja vydaním diela *Onomastika Kysúc*. O Kysuce sa po literárno-umeleckej stránke zaujímali angažovaní spisovatelia Rudolf Jašík a Peter Jilemnický. Dianie na Kysuciach v rokoch prvej ČSR sprostredkoval na stránkach novín *Kysucké Hlasy* ich redaktor a majiteľ Jozef Hranec. Miestnosť dopĺňajú dve pieskovcové plastiky, a síce sv. Ján Nepomucký a Panna Mária s dieťaťom Ježiš, ktorých autorstvo je pripisované sochárom Kuricovcom z Bystrickej doliny. Otec a syn tvorili na prelome osemnásteho a devätnásteho storočia. Okruh ich pôsobenia sa neviaže len na Kysuce. Ich diela sa nachádzajú napr. na Hornom Považí. Súčasťou výstavy sú portréty osobností tlačené na plátne. Sú umiestnené na stene, ale aj na originálnom stropnom závesnom systéme, ktorý bol vytvorený z použitého obalového materiálu.

Samotnej realizácii výstavy predchádzala úprava miestnosti. Bola odinštalovaná pôvodná dlhodobá expozícia *„Odkaz Cyrilometodskej tradície“*. Nasledovala úprava stien - brúsenie, škárovanie, sadrovanie, náter vápennou farbou. Po odstránení polystyrénovej priečky vynikol priestor renesančného arkiera s presklenými oknami. Miestnosť tak opätovne po ôsmych rokoch dostala „nádych“ svetla. Do takto pripraveného priestoru boli inštalované vitríny, čo tiež nebolo najľahšie, keďže jedna skriňová vitrína váži takmer 90 kilogramov a na poschodie kaštieľa ich bolo potrebné po strmých točitých schodoch vyniesť desať. A to s najväčšou mierou citlivosti, keďže ide o krehký materiál v kombinácii sklo – hliník. Po vycentrovaní vitrín vzhľadom k nerovnej podlahe miestnosti bolo všetko pripravené k finalizácii výstavy. A tá sa podľa nás vydarila... Môžete posúdiť sami do 31. januára 2021. Výstavu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia. Fond je hlavným partnerom projektu.

Projekt z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.
Fond je hlavným partnerom projektu.

fond
na podporu
umenia

Obrazová príloha

Odinštalovanie pôvodnej expozície. (Foto: Daniel Husárik)

Úprava a náter stien. (Foto: Daniel Husárik)

Pohľad na novú výstavu.
Foto: Petra Ondrová 2x

Zaujímavé výstavy aj stále expozície. Kysucké múzeum aj Kaštieľ Radoľa sú pre návštevníkov otvorené

Mgr. Alexandra Janigová

Kysucké múzeum v Čadci, organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja, má pripravených, aj napriek nepriaznivej situácii, niekoľko zaujímavých výstav. Veríme, že sa situácia upokojí a my tak budeme môcť pripraviť aj vianočné podujatie v Múzeu kysuckej dediny či iné sprievodné programy, ktoré sme mali naplánované pre našich priaznivcov v meste Čadca.

Pozvať vás v týchto dňoch môžeme na výstavu Príroda Kysúc a život v nej, ktorú si môžu naši návštevníci pozrieť do konca januára 2021. Naučia sa tu množstvo informácií o našej okolitej prírode, ako aj o živočíchoch, ktorí v nej žijú. Výstavu sme pripravili v spolupráci s Lesmi Slovenskej republiky – Odštepný závod Čadca a Obvodnou poľovníckou komorou Čadca. Určená je najmä deťom, žiakom, študentom, ale na svoje si príde aj široká verejnosť. Takže pozývame všetkých, ktorí si chcú obohatiť svoje vedomosti. Prostredníctvom exponátov, banerov a tabulí vám predstaví a priblíži les, ochranu prírody, lesnú zver a zabraňovanie poškodzovania lesov, ale aj čo to o vtákoch, hubách či lesnej zveri. Zároveň dokumentuje, akým spôsobom sa dá pričiniť k zveľadeniu a ochrane lesov a prírody. Môžete sa dokonca započúvať do zvukov lesa a jeho živočíchov, naučíte sa poznávať stromy podľa tvaru koruny, kôry, plodu či listov. Ponúka zábavné a pritom poučné hranie pri určovaní znakov na letorastoch a púčikoch, určovaní stromov, semien a plodov. Zároveň sú tu prezentované preparáty šeliem, pernatej a raticovej zveri. Nechýba ani mapa poľovných revírov regiónu Kysúc, základná výbava poľovníka, ale aj zaujímavé historické fotografie.

Na mesiace november a december pripravujeme tiež zaujímavé výstavy so zimnou tematikou. Veríme, že sa nám ich podarí zrealizovať a budeme ich môcť sprostredkovať našim návštevníkom. Tešiť sa môžete na výstavu prác výtvarníkov z Kysúc, ktorá mala byť spojená aj s workshopmi pod názvom Maľujeme zimu. O organizovaní týchto workshopov sa budeme rozhodovať podľa aktuálnej pandemickej situácie a o všetkom budeme informovať na našej webovej stránke a cez sociálne médiá. Ďalšou pripravovanou výstavou je Anjel – symbol Vianoc, ktorú podporilo Ministerstvo kultúry SR v rámci dotačného programu Kultúra znevýhodnených skupín. Pôjde o súťažnú výstavu výtvarných prác detí zo špeciálnych škôl, domov

sociálnych služieb a centier sociálnych služieb z nášho regiónu. Veríme, že si deti aj takto spríjemnia čas a pošlú nám množstvo prác, ktoré budeme môcť vystaviť. Z najkrajších vianočných výtvorov, ktorých bude spájať symbol anjela, múzeum vydá katalóg pohľadníc.

Kaštieľ Radoľa ponúka pre návštevníkom na jednom mieste hneď niekoľko výstav a stálych expozícií. Medzi stále expozície, ako je Meštianske bývanie a Svet dávnych predkov, pribudla aj najnovšia pod názvom 695 rokov – cesta dejinami. Prvá expozícia prevedie návštevníkov meštianskym interiérom druhej polovice 19. až prvej polovice 20. storočia, od historizujúceho štýlu, secesiu i „art-deco." Pozývame vás pozrieť si jedáleň, príborníky, obývaciu spálňu z poslednej tretiny 19. storočia, secesnú spálňu, sedaciu súpravu v biedermeierovom štýle, obrazy, porcelán, ale aj pianíno a harmónium, alebo i kávovar z 20. tych rokov 20. storočia a staršie hračky. Ak ste milovníkom archeológie, alebo sa chcete niečo dozvedieť o najznámejších archeologických lokalitách na Kysuciach, tak určite vás poteší ďalšia stála expozícia, ktorá je rozdelená do troch častí. Pozrieť si môžete nálezy z pohrebísk v Hornom Vadičove, poloha Crkovo, a v Radoli, poloha Koscelisko. Určite zaujímavým je aj model mamutieho mláďaťa a zub mamuta, ktoré zastupujú najstaršie obdobie - dobu kamennú.

Tretia a najnovšia expozícia v Kaštieli Radoľa prezentuje históriu Kysuckého Nového Mesta, ktorému pred 695 rokmi udelili mestské výsady. Príďte si pozrieť predmety, ktoré súvisia s remeselníckou a cechovou výrobou ako napríklad kováčstvo, mäsiarstvo, kožušníctvo, obuvníctvo. Nechýbajú ani portréty remeselníckych majstrov. Nepochybne vzácnym exponátom je aj truhlica na mestské písomnosti z roku 1754. Medzi najkrajšie skvosty patrí zástava z roku 1793, ktorú mestu darovali Jozefa Suňogová s manželom Antonom Čákim. Okrem týchto lákadiel si môžete pozrieť aj výstavu Potulky mestom, na ktorej svoje diela s mestskou tematikou predstavuje výtvarník Jozef Vrábel. Elity Kysúc, to je názov ďalšej výstavy, ktorú uvidíte ak navštívite tento malebný renesančný kaštieľ.

Aj napriek tomu, že Kysucké múzeum zrušilo všetky podujatia v Múzeu kysuckej dediny, tak stále veríme, že sa nám podarí uskutočniť zimné podujatie pod názvom Vianoce a ich tajomstvá, na ktorom by sme chceli sprostredkovať pravé kysucké Vianoce na dedine.

Okrem toho pripravujeme aj niečo pre obyvateľov mesta Čadca. Veľkej obľube sa teší aj podujatie Lucia, pri ktorom žienky budú chodiť po meste za sprievodu hudby a povymetajú kúty mestských inštitúcií. Chceme sa touto cestou poďakovať za priazeň našich návštevníkov, ktorí zavítali počas roka do našich priestorov, či navštívili niektoré z podujatí v Múzeu kysuckej dediny. Veríme, že nám aj naďalej ostanete verní a, že sa nám podarí zrealizovať všetko, čo máme v pláne.

Ako pandémia zasiahla do života múzea

Mgr. Helena Kotvasová

Aj napriek tohtoročnej situácii, ktorá nás všetkých zasiahla, chcem úvodom vysloviť veľké poďakovanie Vám všetkým za návštevu a priazeň, ktorú ste nám a našim prevádzkam venovali. V dôsledku pandemickej situácie sme zaznamenali pokles návštevnosti a s tým súvisiaci výpadok príjmov, ktorý sa k dnešku pohybuje okolo sumy 50. 000,- €.

Výpadok príjmov sa negatívne prejavil a prejavuje v súvislosti so zabezpečovaním prevádzkových potrieb organizácie. Za priaznivej finančnej situácie by Kysucké múzeum bolo schopné finančne vykryť tieto výdavky z vlastných zdrojov.

Vzhľadom k tomu, že organizácia má a mala vyššie finančné nároky ako sú momentálne jej príjmy, nie je schopná vykonať všetky požadované činnosti spojené s prevádzkou v požadovanom množstve a kvalite. Náklady súvisiace s prevádzkou je múzeum schopné hradiť v čiastočnej miere len vďaka príspevku od zriaďovateľa a zastupiteľstvu VÚC, ktoré odsúhlasilo presun financií na prevádzkové náklady organizácie z prostriedkov, ktoré boli účelovo šetrené v mzdových a odvodových položkách.

Z dôvodu prijatia výrazných úsporných opatrení sme boli nútení zrealizovať nasledovné opatrenia:

- uzatvorenie všetkých prevádzok múzea v čase kedy to bolo zo strany štátu požadované,
- pozastavenie prípravných prác na spustenie sezónnej prevádzky – MKD a HLÚŽ,
-účelové neobsadenie voľných a sezónnych pracovných miest,
- skončenie pracovného pomeru v skúšobnej dobe,
- boli zrušené a vrátené nájomné výstavy v pobočkách múzea, prehodnotený programový plán na rok 2020, zrušené mnohé akcie pre širokú i odbornú verejnosť (kvôli zákazu realizovania kultúrnych podujatí a zákazu zhromažďovania),
- z dôvodu pozastavenia činnosti sa vykonávali len činnosti potrebné k nevyhnutnému zabezpečeniu chodu organizácie,
- bolo pozastavené vykonávanie vedecko-výskumnej činnosti odborných pracovníkov,
- zvýšili sa náklady na dezinfekciu a OOPP v súvislosti so zabezpečením plnenia opatrení štátu ohľadne zabránenia šírenia COVID – 19.
- bola zaznamenaná požiadavka nájomcu na zníženie nájmu
- znížený záujem zo strany škôl, resp. nemožnosť návštev zo strany školských zariadení na výstavách a tvorivých dielňach,

čo bude mať pravdepodobne za následok, že nebude možné zrealizovať projekty, na ktoré boli schválené dotácie.

Covid 19 sa negatívne prejavuje aj na psychike zamestnancov, nakoľko prevláda neistota čo sa týka budúcnosti, predovšetkým v dôsledku predpokladaného prepúšťania v súvislosti s prepadom ekonomiky Slovenska.

Napriek popísanej situácii považujem za potrebné informovať aj o veciach ktoré sa nám podarili v priebehu druhého polroku 2020. Robili sa brigády na HLÚŽ, všetky objekty ľudovej architektúry sa napustili konzervačnými prostriedkami, natreli sa plošinové vozne, zakonzervoval sa parný rušeň Henschel v stanici Chmúra. Občianske združenie KRÚŽOK nám pomohlo pri sprejazdnení úvratí, (likvidácia polámaných stromov, postrek proti burine, kosba okolo dráhy). Na HLÚŽ sa stále pokračuje na rekonštrukcii trate a v Múzeu kysuckej dediny sa robia menšie údržbárske práce. Významným počinom bola rekonštrukcia cholvarku nad Chmúrou a čiastočná rekonštrukcia obvodových stien obytného domu v usadlosti U Rybov v MKD. V Krásne nad Kysucou sa dokončila výmena strechy, vykonávajú sa úpravy depozitárnych priestorov. Vďaka FPU pribudnú nové moderné úložné regále vo fonde história. V prevádzkovej budove v Čadci sa nám podarilo vymeniť okná v spodnej časti výstavných priestorov, natrieť mreže na budove a aj časť jej fasády. V Kaštieli Radoľa vznikli nové expozície a výstavy. Veríme, že spoločnými silami pandémiu prekonáme a život v múzeu i celej kultúre sa čoskoro vráti do normálnych koľají. Tešíme sa na vašu priazeň!

KYSUCKÝ MÚZEJNÍK

ELEKTRONICKÝ POPULÁRNO-VEDECKÝ
ČASOPIS KYSUCKÉHO MÚZEA V ČADCI

ČÍSLO 2 • 2020 • ROČNÍK 1.

Vydáva
Kysucké múzeum v Čadci,
organizácia v zriaďovateľskej pôsobnosti
Žilinského samosprávneho kraja
Moyzesova 50
022 01 Čadca

www.kysuckemuzeum.sk

Za jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori!

Šéfredaktor:	Mgr. Andrea Paráčová
Zodpovedný redaktor:	Mgr. Helena Kotvasová
Redakčná rada:	Mgr. Tomáš Adamčík, PhD; PhDr. Marián Liščák, PhD. Mgr. Danka Majerčíková
Grafická úprava:	Mgr. Martin Turóci, PhD.
Kontakt na redakciu:	kysuckemuzeum@vuczilina.sk

ISSN 2729-7446